

VII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- I. Könyv: A személyek / 3

Vita

- Az orvos–beteg jogviszony az új Ptk.-ban – *Jobbágyi Gábor* / 15
- Szerződésátruházás – *Gárdos Péter* / 20

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600

E-mail: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: Lipovecz Éva, a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára: 1971 Ft+áfa. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írások bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélyre van szüksége.

Nyomás: ETOPrint Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Balogh Mihály

Tisztelt Olvasó!

A Polgári Jogi Kodifikáció jelen száma közölni kezdi az új Polgári Törvénykönyv szakmai vitára bocsátandó normaszövegét és annak indokolását. A Szerkesztőbizottság úgy határozott, hogy – a folyóirat terjedelmi korlátaira tekintettel – nem a teljes normaszöveget teszi közzé, hanem annak – az átfogó reform irányait mutató és egyben a hatályos joghoz képest lényeges változtatásokat tartalmazó – legfontosabb részeit. Ezeket a normaszövegeket viszont indokolással együtt bocsátjuk tisztelt Olvasóink elé. Bízunk abban, hogy a magyar jogásztársadalom – ugyanúgy mint az új Kódex Koncepciójával kapcsolatban – jelentőségének megfelelő figyelemben részesíti az új Ptk.-nak a Kodifikációs Főbizottság által még el nem fogadott előtervezetét. E folyóirat Kiadója egyébként azt tervezi, hogy 2006-ban önálló kötetekben jelenteti meg az új Ptk. teljes tervezetét és annak indokolását.

a Szerkesztőbizottság

Tanulmányok

I. Könyv: A személyek

III. Rész

A személyhez fűződő jogok

1. „A személyiség eleven folyam, mely sohasem áll meg, és a saját medrében halad a külső világnak máslényegű tárgyai közt. Ennek a folyamnak az érintetlenségét védeni hivatása a jognak egyfelől abban, hogy mozgása ne legyen akadályozva, tisztasága ne legyen elhomályosítva, másfelől, hogy önmagával azonosága és más ily folyamoktól – valamint a külvilágtól – való különbözősége el legyen ismerve.” (Balás P. *Elemér: A személyiségi jogok*. In: Szladits Károly (szerk.): Magyar Magánjog I. Általános rész. *Személyi jog*. Budapest, 1941, Grill Kiadó, 625. oldal.)

A javaslat tartozkodik attól, hogy meghatározást adjon a személyiség lényegét illetően. A személyiség mint fogalom nem mérhető ki egyes – akár vég nélkül sorolt – jogosítványok leltárba vételével. „Miként a tulajdonos jogkörét hiába kísérelnénk meg körülírni oly módon, hogy elmondanánk, mi mindent tehet a dolgával, amiként az állampolgár polgári szabadságát nem mérhetjük ki efféle felsorolással: úgy ki nem mérhető az egyénnek az a pozíciója sem, amelyet ő mint a társadalom aktív szerve, mint a társadalmi szervezet végső célja és egyúttal primer alkotórésze ebben a társadalomban elfoglal. Már pedig semmi más, mint ez a pozíció az, amelyet a »személy« minőségével jelezni akartunk. Ennek a pozíciónak egyes nyilvánulásait kiemelheti a jog és oltalomban részesítheti, egyúttal szorosabban körül is írhatja, de ezek a kiemelt nyilvánulások együtt sem fogják soha reprezentálni magát a személyiséget, amely magának a társadalmi szervezetnek az alapfogalma.” (Mészely Artúr: *Személyjog és vagyonyjog az új polgári perrendtartásban*. Budapest, 1912, 7. oldal.)

A személyhez fűződő jogok – és különösen az általános személyhez fűződő jog – fogalmát, azok jellege miatt gyakorlatilag lehetetlen tartalmilag pontosan és kimerítően meghatározni. Egyet lehet érteni Súlyom Lászlóval, hogy a személyhez fűződő jogok fogalma megragadhatatlan: „Ez a jogintézmény az »autonómiát« írja zászlajára és céljának bármely megfogalmazása – a személyiség szabad kibontakozása (...), vagy az önérvényesítés, avagy az individuum érinthetlensége stb. – ugyanazt jelenti. Az autonóm emberi személyiség megvalósítása azonban kivételes teljesítmény és ugyanakkor a legszemélyesebb is: »kívülről« – hát még jogilag! – nem biztosítható, de meg sem határozható; a körülményektől viszonylag független, mert mértéke maga az egyén. A jog itt olyasmit ígér, amit nem adhat, és maga a személyiségi jog természetesen nem is úgy funkcionál, mintha ezt akarná nyújtani.” (Súlyom László: *A személyiségi jogok*

elmélete. Budapest, 1983, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 313. oldal.)

2. Az ember életét, testi épségét, méltóságát s mindazokat a nem vagyoni értékeit, amelyeket összefoglaló néven személyhez fűződő (személyiségi) jogoknak szokás nevezni, párhuzamosan védi a polgári jog, a büntetőjog, az alkotmányjog, sőt, valójában nincs olyan jogág, amely közvetve vagy közvetlenül ne lenne hivatva személyiségi értékek védelmére. A büntetőjog a polgári jog mellett a legszélesebb körben biztosítja a személyiség védelmét, azzal a jogági sajátossággal, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítása mellett büntetőszankciót ír elő. A büntetőjogi védelemre csak akkor kerülhet sor, ha ezt szélesebb körű társadalmi érdek – a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyessége – szükségessé teszi.

A javaslat az alkotmányos alapjogok és a polgári jog kapcsolata körül kialakult elméleti vita kapcsán azt az álláspontot követi, hogy a polgári jogi személyiségvédelem köre nem azonos az alapjogok katalógusával. Kétségtelen, hogy bizonyos alapjogok a személyhez fűződő jogok részeivé is váltak (például élethez, testi épséghez, egészséghez fűződő jogok), de eltérőek lehetnek az érvényesítésüket szolgáló jogi eszközök. Ennek megfelelően a javaslat el kívánja kerülni, hogy az alkotmányos szabadságok, nemzetközi egyezményekbe foglalt emberi jogok közül azokat is a magánjogi kódex tartalmazza, amelyek megvalósulását az államnak közjogi eszközzel kell biztosítania, s amelyek megvalósítására a polgári jogi eszközök egyáltalán nem vagy csak kevésbé alkalmasak.

A személyhez fűződő jogok polgári jogi védelménél tehát nem az a lényeges, hogy mi a védelem tárgya, hanem a szabályozás – elsősorban – helyreállító, rendező jellege. A polgári jogi személyiségvédelem abszolút szerkezetű jogviszonyok keretében realizálódik. A személy mindenkitől követelheti személyhez fűződő jogainak tiszteletben tartását. A polgári jog elsődlegesen rendező, helyreállító szerepkörére tekintettel az alanyi jogok érvényesítése a jogosult akaratától függ. A jogosult belátása határozza meg, hogy személyhez fűződő jogainak érvényesítését szolgáló jogi eszközöket igénybe veszi vagy sem.

A magánszféra, a jóhírnév és becsület védelme alkotmányos alapjog, nevezetesen a szólásszabadság korlátozását jelenti. Ezt a lehetőséget kifejezetten elismeri az – 1993. évi XXXI. törvény által kihirdetett – emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (Európai Emberi Jogi Egyezmény) 10. cikk (2) bekezdése is. Ez

a rendelkezés kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának jogát törvényben – egyebek mellett – mások jóhírve védelmére érdekek korlátozói lehet. Különös jelentősége van ezért ebben a körben a kiegyensúlyozott bírói mérlegelésnek. A mérlegeléshez mértéktadó iránytűnek tekinthető az Emberi Jogok Európai Bíróságának kiterjedt gyakorlata. (A szólásszabadság és a személyhez fűződő jogok védelmének ütközési pontjaihoz ld. *Sajó András: A szólásszabadság kézikönyve*. Budapest, 2005, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.)

3. A javaslat a személyhez fűződő jogokat – a hatályos szabályozáshoz hasonlóan – általános jelleggel részesíti védelemben: védelmet nyújt a személyhez fűződő jogok megsértésének minden formája ellen.

Személyhez fűződő jogai jogi személyeknek és jogi személyiség nélküli jogalanyoknak (bt., kkt.) éppúgy lehetnek, mint természetes személyeknek. Azzal, hogy ezt a javaslat külön deklarálja, erősíteni szeretné azt a nézetet, hogy a személyhez fűződő jogok funkciója teljesen azonos a jogi és a természetes személyek esetén: a társadalmi rendeltetésük betöltéséhez szükséges háborítatlan mozgástér biztosítása. Természetesen vannak jogok, amelyek jellegükönél fogva csak természetes személyek vonatkozásában értelmezhetőek (például az élet, egészség, testi épség védelmét szabályozó rendelkezések), tekintettel arra, hogy a jogi személyeknél hiányzik a személyiség biológiai alapja. A jogi személyiség nélküli jogalanyok esetében a bíróságnak kell vizsgálnia azt, hogy az adott magatartás ezen jogalanyok személyhez fűződő jogának sérelmét eredményezi-e.

A javaslat védelmet állít fel arra nézve, hogy a mások személyiségi jogainak bármilyen megsértése vagy korlátozása jogellenes cselekmény, amelynek ellenkezőjét – a sértés elkövetésére való feljogosítottságot – a sértő félnek kell bizonyítani.

4. A személyhez fűződő jogok megsértésére alkalmazható jogkövetkezmények köre néhány ponton eltér a hatályostól. A szankciók köréből kimarad a „közérdekű bírság” jogintézménye, ugyanakkor új polgári jogi igényként érvényesíthető lesz a sérelemdíj. A közérdekű bírság közhatalmi jellegű szankció, nem egyeztethető össze a magánjog szellemével, s a bírói gyakorlat nagyon ritkán alkalmazza.

A személyhez fűződő jogok új szankciója a sérelemdíj. A sérelemdíj a személyhez fűződő jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja, illetve pénzbeli elégtételt jelentő magánjogi büntetése. Erre tekintettel a javaslat a sérelemdíjat nem a kártérítési jogban, hanem a személyhez fűződő jogok megsértése esetén alkalmazandó szankciók között helyezi el. A sérelemdíj szankciójának bevezetése a nem vagyoni kártérítés intézményének megszüntetését eredményezi. A javaslat szerinti változtatás hatékonyabb védelmet biztosít, mivel a sérelemdíjnál a bíróságnak nem kell a sértett oldalán bekövetkezett hátrányt kutatnia, és bizonyítottan találnia. A bíróság sérelemdíjat állapíthat meg a bekövetkezett hátrányra tekintettel mint közvetett kompenzációt és hátrányhiányában is mint elégtételt a sérelmet elszenvedett számára.

I. Cím

Általános szabályok

1:115. § [A személyhez fűződő jogok általános védelme]

(1) A személyhez fűződő jogok a törvény védelme alatt állnak. E jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani.

(2) A személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó szabályokat a jogi személyre és más jogalanyra is alkalmazni kell, kivéve, ha a védelem – jellegénél fogva – csak az embert illeti meg.

(3) A személyhez fűződő jogról rendelkező nyilatkozatot a jogosult csak a szerződési nyilatkozatok érvényesítésére vonatkozó szabályok korlátai között tehet.

1. A javaslat – a hatályos Ptk.-hoz hasonlóan – általános jelleggel védi a személyhez fűződő jogokat, anélkül, hogy meghatározná azok fogalmát; azt a bírói gyakorlatnak kell tartalommal megtöltenie s folyamatosan gazdagítania.

A személyhez fűződő jogok védelmének kereteit az Alkotmányban rögzített egyes jogok és szabadságok adják. Az Alkotmány a szükséges eszközrendszer hiányában képtelen ezeket közvetlenül védelmezni, így a konkrét védelem biztosítása már elsősorban a polgári jog, a büntetőjog és a közigazgatási jog feladata. A polgári jog ezt a funkciót a személyhez fűződő jogokra vonatkozó szabályozáson keresztül elsősorban az alkotmányos jogok vonatkozásában valósítja meg; az Alkotmányban megfogalmazott egyes szabadságok – mint például a lelkiismereti szabadság – védelmére a polgári jog eszközrendszere alkalmatlan.

Ez a rendelkezés egy olyan generálklauzula, amely alapján valamennyi személyhez fűződő jog, a nem nevesítettek is védelem alatt állnak. Újabb személyhez fűződő jogok is keletkezhetnek a jövőben, amelyekre az otalom automatikusan kiterjed, így e rendelkezés alapján a nem nevesített személyhez fűződő jogok esetén is mód nyílik a Ptk.-ban szabályozott jogvédelmi eszközök igénybevételére.

A normaszöveg védelmet állít fel arra nézve, hogy a mások személyhez fűződő jogainak bármilyen megsértése vagy korlátozása bárki által jogellenes cselekmény, amelynek ellenkezőjét a sértő félnek kell bizonyítania. A személyhez fűződő jogok szerkezete abszolút szerkezetű jogviszonyt teremt a konkrét jogosult és a végtelen számú kötelezett között. (A jog konkrét megsértése teszi relatívvá a jogviszonyt, a jogosultnak követelése támad a jogsértővel szemben a jogsértő magatartás megszüntetésére és a jogsértés jóvátételére.) A személyhez fűződő jogok gyakorlása, illetve az azok alapján történő igényérvényesítés ugyanakkor a jogviszony alapvetően abszolút jellegének ellenére sem járhat más személyek jogainak és törvényes érdekeinek sérelmével.

Az Alkotmánybíróság több határozatában meghatározta az általános személyhez fűződő jog lényegét, gyakorlati jelentőségét: „Az általános személyiségi jog anyajog, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.” [8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 44-45.]

A hatályos Ptk. 76. §-ához képest újdonság, hogy a személyhez fűződő jogok védelmét kimondó generálklauzulát közvetlenül már nem követi példálózó jellegű felsorolás arról, hogy milyen magatartások sérthetik a személyhez fűződő jogokat. Ezzel a megoldással a javaslat az eddiginél is világosabban kívánja érzékeltetni a szabályozás kiindulási pontját jelentő generálklauzula szerepét, a személyhez fűződő jogokat sértő magatartásokkal szembeni fellépés ugyanis így félreérthetetlenül az általános védelmet megfogalmazó főszabályon alapulhat. Az új konstrukcióval a személyhez fűződő jogok védelmének szintje természetesen egyáltalán nem gyengül, hanem a magasabb absztrakciós szinten elhelyezkedő generálklauzulával határozottabb elvi alapokat kap. A II. Címben szereplő rendelkezések funkciója a jogalkalmazói gyakorlatban kikristályosodott személyhez fűződő jogok lényegének és megsértésük jellemző eseteinek tudatosítása.

Az emberi méltóságot sértik az olyan magatartások, amelyek megkérdőjelezzik a jogosult emberi mivoltját, illetve elmulasztják, megtagadják azt a minimális és kötelező tiszteletet, amely az embert pusztán emberi minősége alapján megilleti.

„A személyiség valóságos társadalmi értékelésének, a személyiség akadálymentes érvényesülésének előfeltétele az emberi méltóság tiszteletben tartása. A személyiség értékének megfelelő érvényesítéséhez arra is szükség van, hogy a társadalmi egyedet emberként, önálló személyiségként elismerjék.” (*Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban*. Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 419. oldal) Az emberi méltóság a személy konkrét minőségétől függetlenül minden embert megillet,

sajátos rang, amelynek alapján mindenki követelheti e rangnak kijáró tiszteletet. Mindenki köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amely más embert gátolhat abban, hogy emberhez méltó magatartást és életvitelt alakítson ki. Az emberi méltóság elismerésével a jog a másik ember iránti minimális, öt ember mivoltánál fogva megillető tiszteletet, elismerést követeli meg.

A javaslat nem említi külön is nevesített személyiségi jogként az emberi méltósághoz való jogot. Ennek az az oka, hogy az emberi méltóság valójában valamennyi más nevesített és nem nevesített magánjogi személyiségi jog mögöttes forrása, „anyajoga”, s mint ilyen a 1:115. § (1) bekezdésben megfogalmazott generálklauzula mellett külön is deklarálva felesleges megkettőződést eredményezne. Ennek oka a Ptk. személyiségi generálklauzulájának léteben keresendő, amely egy konkrét nevesített személyiségi joggá „fokozná le” az emberi méltósághoz való jogosultságot.

Az Alkotmánybíróság joggyakorlata az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében említett emberi méltósághoz való jogot minden egyéb alkotmányos alapjog anyajogának minősítette. A magánjogban az általános személyiségi joggal való azonosítása azért sem lenne helyes, mert személyhez fűződő jogai a jogi személynek is vannak, emberi méltósághoz való joga viszont csak természetes személynek lehet.

2. Személyhez fűződő jogai jogi személyeknek és más jogalanyoknak éppúgy lehetnek, mint természetes személyeknek (természetesen vannak jogok, amelyek jellegüknél fogva csak természetes személyek vonatkozásában értelmezhetők). Az egyén szempontjából a személyiségi jogok nyújtotta oltalom végső soron azt biztosítja, hogy be tudja tölteni a hivatását mint a társadalom tagja, még akkor is, ha ez látszólag a társadalomtól kapott mozgástér, a mások és a társadalom zavaró behatásaitól való mentesség, szabadság formájában jelenik meg számára. Társadalmi hivatása, rendeltetése azonban minden jogi személynek ugyanúgy van, mint az egyes embereknek, s erre a természetesen fajtánként nagyon különböző rendeltetések betöltéséhez a nem természetes személyeknek is szükségük van a vagyoni jogképességen túlmutató, zavarásmentes autonóm mozgástérre, amelyet pontosan azok a személyhez fűződő jogok tudnak biztosítani (jó hírnév védelme, üzleti titokhoz való jog stb.), amelyek nem kizárólag az emberhez kapcsolódhatnak, így a jogi személyeket is megilletik. A javaslat ilyen megfontolásból tartja szükségesnek, hogy a jogi személyeket megillető személyiségi jogokra külön is utaljon, kerülve ezzel azt a látszatot, hogy a jogi személyeket csak a „maradékélv” alapján illeti meg valamiféle korlátozott személyiségi jogvédelem. Valójában a jogi személyek egyes személyhez fűződő jogokra természetüknél fogva nincsenek rászorulva, azokra nincsen szükségük, de ugyanakkor elképzelhető az is, hogy a jövőben kikristályosodnak olyan személyiségi érdekek, amelyek alanyi joggá sűrűsödve fogalmilag csak jogi személyeket illethetnek meg.

3. Főszabály szerint minden a személyhez fűződő jog sérelmét okozó magatartás jogellenes. Mégis vannak bizonyos körülmények, amelyek fennállása esetén a jogellenesség kizárt. A legfontosabbak a következők: a jogszabályi engedély, a jogos védelem, a szükséghelyzet, a jogosult hozzájárulása. A javaslat e helyen a jogosultnak a személyhez fűződő jogáról rendelkező (jellemzően joglemondó) nyilatkozatairól rendelkezik, egyéb kivételekről más helyeken találhatók rendelkezések, mivel ezek alkalmazása nemcsak a személyhez fűződő jogok megsértésével összefüggésben merülhet fel.

A „jogos védelem” akkor zárja ki a jogellenességet, ha szükség mértékű, vagyis a fenyegető jogtalan támadás vagy közvetlen támadásra utaló fenyegetés visszaverését célzó magatartás nem terjed túl a cselekmény elhárításán (például testi sértés esete). A „szükséghelyzet” akkor jogellenességet kizáró körülmény, amikor valaki egy fenyegető veszély elhárítására olyan magatartást tanúsít, amellyel másnak a vagyonát vagy személyét sérti. A jogszabály engedése tulajdonképpen magában foglalja a másik három

esetkört, tekintettel arra, hogy a „jogos védelem” és a „szükséghelyzet” is egy-egy konkrét törvényhelyen alapul, még ha azok más összefüggésben kerülnek is megfogalmazásra.

A (3) bekezdésben foglalt rendelkezés, a hatályos jog megoldásával nem teljesen egyező módon a személyhez fűződő jogról rendelkező nyilatkozattal kapcsolatos általános követelményt fogalmaz meg, mely szerint ilyen nyilatkozat csak a szerződési nyilatkozatok érvényességére vonatkozó szabályok korlátai között tehető meg. Az ilyen nyilatkozatok jellemzően egyes személyhez fűződő jogokról való lemondást, azaz tulajdonképpen a személyhez fűződő jogok megsértésének jogellenességét kizáró hozzájárulást tartalmaznak.

A személyhez fűződő jogok megsértésének jogellenességét kizáró hozzájárulásnak kifejezettnek kell lennie, és a jogosult hozzájárulásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy az tartalmában joglemondó nyilatkozat, így azt kiterjesztően értelmezni nem lehet. A (3) bekezdés orientálja a joggyakorlatot azzal, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a jogosult személyiségi rendelkező cselekmény (joglemondása) bírói kontroll alatt állnak és ha indokoltá válik, akkor az érvénytelenség jogkövetkezményei is alkalmazhatók.

A kötelmi jog általános szabályai alapján az egyoldalú nyilatkozatokra – ha törvény kivételt nem tesz – a szerződésekre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Ez vonatkozik az érvényességi szabályokra is. Ennek megfelelően a jogról való lemondást tartalmazó nyilatkozatoknál is értelemszerűen alkalmazandók a kötelmi jogi könyvnek a szerződések érvénytelenségi okaira, az érvénytelenség jogkövetkezményeire és egyéb szabályaira szabott rendelkezései.

A jogról való lemondás érvénytelenségének leggyakoribb esete a jóerkölcsbe ütközés lehet. Jóllehet a jóerkölcsbe ütközés is érvénytelenségi ok, mégis indokolt a kiemelés. A nyilatkozat természetére tekintettel fokozott gondossággal kell megvizsgálni a joglemondás tartalmát. Nem mondhat le valaki korlátok nélkül személyhez fűződő jogairól. A jogosult konkrét helyzetben – a következmények ismeretében – lemondhat valamely jogáról, de nem élhet korlátlanul önrendelkezési jogával.

A javasolt normaszöveg – a hatályos Ptk.-tól eltérően – nem tartalmazza azt a rendelkezést sem, mely szerint a jogosult hozzájárulásának feltétele az, hogy a hozzájárulás megadása ne sértsen vagy veszélyeztessen társadalmi érdeket. A társadalmi érdek védelme az érvénytelenség intézményének szűrőjén keresztül maradéktalanul megvalósítható. A fentiekre tekintettel a hatályos jog azon deklarációja, hogy „a személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés vagy egyoldalú jognyilatkozat semmis” felesleges, ezért kimarad a normaszövegből.

II. Cím

Nevesített személyhez fűződő jogok

A javaslat a generálklauzula pozíciójának megerősítése és absztrakciós szintjének megemlése mellett külön rendelkezéseket tartalmaz a jogalkalmazói gyakorlatban mára már kikristályosodott személyhez fűződő jogokat illetően. Ennek a megoldásnak a célja éppen az, hogy továbbra is elsősorban ezen kategóriák mentén valósulhasson meg a személyhez fűződő jogok védelme. A személyhez fűződő jogok többsége besorolható a nevesített esetek valamelyikébe, így a jövőben is hasznos segítséget nyújthatnak a generálklauzulának a személyhez fűződő jogok hatékony védelmének megvalósításában.

A személyhez fűződő jogokon keresztül a polgári jog az egyén különböző érdekeit kívánja megóvni;

- az egyén fizikai-biológiai létét (az élethez, az egészséghez és a testi épséghez való jog);
- az egyén társadalomban való megjelenését, társadalmi megítélését, helyzetét, (névviseléshez való jog, jó hírnévhez való jog, a hátrányos megkülönböztetés elleni védelem);

- az egyén magánautonómiáját, az egyéni önrendelkezés területét (a magánszféra tiszteletben tartásához való jog, képmáshoz és hangfelvételhez való jog, magántitokhoz való jog, személyes adatok védelméhez való jog);
- valamint – speciális természetű jog formájában – az egyén kegyeleti érzéseit, gyászát.

E csoportosításnak megfelelően az egyes kategóriákba tartozó személyhez fűződő jogokat egymást követően szerepelteti a Javaslat.

1:116. § [Az élethez, az egészséghez és a testi épséghez való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed az élet, az egészség és a testi épség védelmére.

(2) A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti minden olyan magatartás, amely más életét, egészségi állapotát vagy testi épségét sérti vagy veszélyezteti.

1–2. Az élethez, az egészséghez és a testi épséghez való jog az ember biológiai, fiziológiai létéből fakadó alapvető jogot mint az embert illető alapjogot az Alkotmány is deklarálja, kimondva, hogy minden embernek veleszületett joga van az élethez, amelytől senkit sem lehet önkényesen megfosztani. Az emberi életnek az Alkotmányból folyó majdnem feltétlen védelmét mindenekelőtt a büntetőjog hivatott szolgálni. Ezt szolgálja a többi között az emberölés, az öngyilkosságban való közreműködés, a testi sértés, a segítségnyújtás elmulasztása, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés stb. büntetendősége.

A testi épséghez és az egészséghez fűződő személyiségi jog az ember számára biztosítja fizikai integritásának és szervezete működésének harmadik személyek felőli háborítatlanságát. A nevezett jog – mint alkotmányos alapjog – szintén csak a jogrend egészének együttműködése révén garantálható. A polgári jogi személyiségi jogok csak egyik, bár igen fontos összetevőjét jelentik e garanciarendszernek. A kérdés polgári jogi területén bukkannak fel az orvosi tevékenység jogi problémái, a jogosult beleegyezésének kérdése a műtéti beavatkozásnak minősülő egyes eljárásokba, az egészségügyi intézménynek az orvosi műhibáért való kártérítési felelőssége stb.

Az emberi test akkor ép és egészséges, ha szervei sértetlenek, megfelelően működnek. Az Alkotmány 70/D. § (1) bekezdése is deklarálja, hogy „a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez”.

Minden olyan jogellenes magatartás megalapozza a polgári jogi igényérvényesítést, amely az ember életét, egészségi állapotát vagy testi épségét sérti vagy veszélyezteti. Ez elkövethető cselekvéssel és mulasztással egyaránt. Cselekvéssel való elkövetés például valamilyen testi sértés következményeként bekövetkezett egészségromlás. Mulasztással történő elkövetés állapítható meg, ha a sérelmet hivatásbeli jogviszonyból eredő kötelezettség elmulasztásával okozták.

A testi épséghez és egészséghez való jog esetén különös jelentősége van a jogellenességet kizáró körülményeknek. Így például mindenki jogosult az életét, testi épségét, egészségét sértő, illetve veszélyeztető jogtalan támadást vagy közvetlen támadásra utaló fenyegetést elhárítani. A védekezés jogszerűségének feltétele, hogy a védekezés módja és eszköze megfeleljen a védekezés szükségesség mértékének.

1:117. § [Névviseléshez való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a névviselésre.

(2) Mindenkinek joga van névviseléshez.

(3) Tudományos, irodalmi, művészeti vagy egyébként közszerepléssel járó tevékenységet – mások jogainak és törvényes érdekeinek sérelme nélkül – felvett névvel is lehet folytatni. A tudományos, irodalmi, művészeti vagy közszerepléssel járó tevékenységet folytató személy – ha neve összetéveszthető a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével – az érintett személy kérelmére saját nevét is csak megkülönböztető toldással vagy elhagyással használhatja e tevékenység gyakorlása során.

(4) A névviselési jog sérelmét jelenti különösen, ha valaki jogtalanul más nevét használja vagy jogtalanul máséval összetéveszthető nevet használ.

1–2. A Javaslat nem tartalmaz érdemi változást a hatályos joghoz képest. A névviseléshez való jog minden jogképességgel rendelkező személyt, így a természetes és jogi személyeket egyaránt megilleti. A név mind a természetes, mind a jogi személyek esetében arra szolgál, hogy a személy másoktól megkülönböztethető legyen. „Mindenkinek joga van nevének viseléséhez”, ami annyit jelent, hogy neve alapján mindenki jogosult arra, hogy magát másoktól elkülönítésre alkalmas módon megjelölje, s ily módon elérje, hogy neve alapján őt, s lehetőleg csakis őt lehessen felismerni.

A Javaslat szerint mindenkinek joga van a névviseléshez. Az abszolút szerkezet logikája alapján ez azt jelenti, hogy mindenki köteles tiszteletben tartani más névhasználati jogát, nem gátolhatja nevének viselésében. A névhez fűződő jog sérelmét jelentheti más nevének jogosulatlan nyilvánosságra hozatala, a név eltorzítása, önkényes megváltoztatása stb. A Ptk. kifejezetten csak arról rendelkezik, hogy a névviselési jog sérelmét jelenti különösen, ha valaki jogosulatlanul más nevét használja, vagy jogosulatlanul máséval összetéveszthető nevet használ. A Javaslat a névviselési jog lehetséges megsértéseinek csak példálózó felsorolását adja („...különösen...”), de más névhez való jogát számos módon lehet ezen kívül is megsérteni.

A védelem objektív jellegű, tehát a névbitorlás megállapításához a jogellenesség mellett nincs szükség a felróhatóság megállapítására is. A felróhatóságnak csak a jogkövetkezmények alkalmazhatósága szempontjából lehet jelentősége.

A névvel való visszaélésnek számos, más jogág területére eső egyéb jogkövetkezménye is lehet (büntetőjog, szabálysértési jog).

3. A névviseléshez való jog a felvett névre is kiterjed. A (3) bekezdés szerint tudományos, irodalmi, művészi vagy egyébként közszerepléssel járó tevékenységet – mások jogainak és törvényes érdekeinek sérelme nélkül – felvett névvel is lehet folytatni. Az ilyen név a személyt meghatározott tevékenységi területen fogja mindenki mástól megkülönböztetni. A felvett név a jogosult elhatározásával és a felvett név használatával keletkezik, semmiféle anyagi vagy alaki feltételhez nincs kötve, de nem sértheti mások jogait, illetve törvényes érdekeit. Ezért nem lehet már halott művészek, tudósok, híres emberek stb. nevét felvett névként használni. Értelemszerűen a felvett név nem lehet megtévesztő, azaz nem lehet összetéveszthető a hasonló területen korábban már tevékenységét megkezdő más személy nevével.

A tudományos, irodalmi vagy művészeti tevékenységek területén a (3) bekezdés sajátos kötelezettséget ír elő arra az esetre, ha az ilyen tevékenységet folytató személynek a neve összetéveszthető a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével. Az ilyen esetben az említett tevékenység folytatója – a korábban is hasonló tevékenységet folytató személy kérésére a tevékenység gyakorlása során a saját, egyébként jogszerűen használt nevét is csak megkülönböztető toldattal vagy elhagyással használhatja. A szóban forgó rendelkezés a felvett névre is vonatkozik. Az összetéveszthetőség miatt részleges névváltoztatás kötelezettsége természetesen csak azonos szakterületen tevékenykedők között állhat fenn.

4. A (4) bekezdés példalózó jelleggel határozza meg a névviselési jogot sértő magatartások körét.

1:118. § [A jóhírnévhez való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a jóhírnév és a becsület védelmére.

(2) A jóhírnév sérelmét jelenti különösen a más személyt sértő valótlan tény állítása, híresztelése vagy való hamis színben történő feltüntetése.

1. A mások személyét érintő értékítéleteinket normális esetben az adott személlyel kapcsolatos, magatartásával és viselkedésével, cselekvésével összefüggő, azokról tudósító adatokból, információkból vonjuk le. Ezért kiemelt fontosságú jogpolitikai érdek fűződik ahhoz, hogy a mások értékelésére alkalmas, a nyilvánosság különböző köreiből forgalomban lévő tényállítások valóságtartalmát a jog lehetőség szerint biztosítsa. Ezt próbálja megvalósítani a polgári jogban a maga sajátos eszközeivel a jóhírnév védelmére hivatott, nevesített személyiségi jog.

A jóhírnév védelme a természetes és a jogi személyeket egyaránt megilleti. Megsértése a felróhatóságra, jó- vagy rosszhiszeműsége tekintet nélkül megállapítható.

„Becsületsértő a személyiséget érintő közlés (közlést kifejező magatartás) – tartalmára és tartalmának valóságára tekintet nélkül is – ha aránytalanul túlzó, indokolatlanul bántó, lealázó, lekicsinylő, lealacsonyító.” (Törő Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 421. oldal.)

2. A javaslat – a hatályos jogszabályhoz hasonlóan – iránymutatást ad arra, hogy milyen magatartások valósítják meg a jóhírnévhez fűződő jog sérelmét. A normaszöveg példalózó jelleggel a tipikus hírnévrontó magatartásokat sorolja fel.

A jogsértés tehát akkor valósul meg, ha valaki

- más személyre közlést tesz;
- a közlés sértő az érintettre nézve;
- a közlés tényállítást tartalmaz; és
- valótlan állít vagy híresztel vagy a valóságot hamis színben tünteti fel.

A közlést a legtagabb értelemben kell felfogni, amely magában foglalja a gondolat-kifejezés minden elképzelhető és alkalmas módját, a tipikus szóban vagy írásban történő információátadás mellett a rajz, ábra, szobor, festmény, fotó mozdulat, gesztus, cselekvés stb. útján való kifejezést.

A hírnév sérelmét csak a valóságnak nem megfelelő tényközlések valósíthatják meg, ezért az értékítélet, bírálat, akaratnyilvánítás, óhajok kifejezése a jóhírnév megsértéseként csak akkor jöhetnek szóba, ha legalább burkoltan tényállítást tartalmaznak. A közlés természetesen ennek hiányában is lehet a becsületet vagy az emberi méltóságot sértő.

A tényállásban szereplő „híresztelés” akkor valósul meg, ha valaki nem saját tudomását közli másokkal, hanem a mástól szerzett valótlan információt adja tovább, azaz azt terjeszti. A híresztelés nem gyakoriságot jelent, egyetlen alkalommal való továbbadás is megvalósíthatja a hírnévrontást. A jogsértés megvalósu-

lása szempontjából a híresztelő vétlensége, jóhiszeműsége is teljesen közömbös, ennek jelentőséget csak a jogkövetkezmények megállapításánál tulajdoníthatnak a bíróságok.

A nyíltan valótlan tényállításokhoz és híresztelésekhez képest még alattomosabb és veszélyesebb a hírnévrontás burkolt, leplezett módja, amikor a közlést tevő a valóságos tények meghamisításával a valóságot hamis színben tünteti fel, így valótlan tényállítás nélkül is valótlanúságot sugall. Így hírnévrontás a valóságos tényállásalelemek téves következtetésre vezető csoportosítása, egyes elemek elhallgatása, mások túlhangsúlyozása.

A jóhírnévhez való jog védelme adott esetben a szólásszabadság korlátozásával jár. Tekintettel arra, hogy a szólásszabadság az Európai Emberi Jogi Egyezményben és az Alkotmányban védett alapjog, a jóhírnév és a szólásszabadság védelmének határait különös gonddal kell megvonni. E határok kijelöléséhez az Emberi Jogi Európai Bíróságának gyakorlata mértékadó támpontot nyújt.

1:119. § [A hátrányos megkülönböztetés tilalma]

A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a személyek hátrányos megkülönböztetése elleni védelemre.

A hatályos Ptk. a személyhez fűződő jogokat sértő magatartások között említi az egyenlő bánásmód követelményének megsértését. Az egyenlő bánásmód követelménye – a hátrányos megkülönböztetés tilalmát kimondó korábbi szabályt felváltva – a 2000/43/EK irányelv átültetése során az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvénnyel került a Ptk.-ba. Ezzel a polgári jog sajátosságait figyelmen kívül hagyva, a polgári jog eszközeivel reálisan nem védhető követelmény került a törvénybe. A személyhez fűződő jogok védelme – a dologi jog rendszeréhez, valamint a szellemi alkotások és az egyéb szellemi javak védelméhez hasonlóan – abszolút szerkezetű jogviszonyokon keresztül realizálódik. Az abszolút szerkezetű polgári jogi jogviszonyokra egyáltalán nem a pozitív természetű elvárások megfogalmazása, hanem – normatív és normán kívüli követelmények érvényre juttatásán keresztül – alapvetően tartózkodási kötelezettség előírása a jellemző. Ennek a személyhez fűződő jogok esetében a hátrányos megkülönböztetés tilalma felel meg. A normaszöveg ezzel egyértelműen kifejezésre juttatja azt, hogy a személyeket hátrányosan megkülönböztető magatartásokkal szembeni védelem már a generálklauszulából következik.

1:120. § [Sajtó-helyreigazítás]

(1) Ha valakiről sajtó útján valótlan tény állítanak, híresztelnek vagy való tényeket hamis színben tüntetnek fel – a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül –, követheti olyan közlemény közzétételét, amelyből kiténik, hogy a közlemény mely tényállítása valótlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, illetőleg melyek a való tények.

(2) A helyreigazítást napilap esetében az erre irányuló igény kézhezvételét követő nyolc napon belül, folyóirat esetében a legközelebbi számban azonos módon, rádió, televízió vagy elektronikus világháló esetében pedig – ugyancsak nyolc napon belül – a sérelmes közléssel azonos napszakban és azonos módon kell közölni.

1–2. A sajtó-helyreigazításra vonatkozó szabályok – a hatályos normaszöveghez képest – alapjaiban nem változnak. A javaslat a sajtó fogalmába az internet sajtószerű felhasználásait is beleérti. A védelem kiterjesztését indokoltá teszi az internet sajtószerű felhasználásának elterjedése, számos, világhálón elérhető újság létezik, továbbá majdnem minden napilapnak, folyóiratnak van online elérhetősége.

Evidens, hogy a hírnévrontó közlés veszélyessége egyenes arányban áll a közléssel elért nyilvánosság méretével. Korunk sajtója – a hagyományos nyomtatott és elektronikus médiumok – gyakorlatilag összetársadalmi (sőt: globális) nyilvánosságot képesek elérni, ezért az általuk közölt, nem valóságghú tényállásokkal szembeni védelem – az általános védelmi eszközöket kiegészítő – hatékony többletgaranciákat követel meg.

A sajtót érintő jogi szabályozás összetett, jogágazati határokat átívelő természetű. Ebben szerepet kap az alkotmányjog [Alkotmány, a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény (a továbbiakban: sajtótörvény)] a közigazgatási jog, a büntetőjog mellett a polgári anyagi és eljárási jog is. A sajtó-helyreigazítás intézményét a jogágit komplex sajtójog egyik fontos polgári jogi vetületként foghatjuk fel, ahol is a főként anyagi jogi természetű szabályokat a Ptk., míg az inkább eljárási jellegű rendelkezéseket a Pp. XXI. fejezete tartalmazza.

A sajtótörvény általánosságban kijelöli a sajtó feladatát: „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy tájékoztatást kapjon szűkebb környezetét, hazáját, a világot érintő kérdésekben. A sajtó feladata – a hírközlés más eszközeivel összhangban – a hiteles, pontos és gyors tájékoztatásról való gondoskodás.” [2. § (1) bekezdés]; ugyanakkor meghatározza a jogszerű működésének kereteit is: „A sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt, vagy bűncselekmények elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közkerkölcöt, valamint nem járhat mások személyéhez fűződő jogának sérelmével.” [3. § (1) bekezdés] Lát-hatjuk, hogy a sajtónak a törvényi rendelkezés értelmében a mások személyiségi jogainak egészét kötelessége tiszteletben tartani, tehát nemcsak akkor követ el jogsértést, ha más személyt sértő valótlan tény állít, híresztel stb. valamely közleményében, hanem akkor is, ha bármely más személyiségi érdeket (például képmás, személyes titok, becsület stb.) megsért. Ettől független kérdés az, hogy a sajtó-helyreigazítás mint sajátos többletgarancia csak a hírnévrontó sajtóközlésekkel szemben alkalmazható védelmi intézmény, viszont a más típusú sérelmek orvoslására a sértett rendelkezésére állnak az általános személyiségi jogi szankciók (esetleg párhuzamosan is mint kumulatív igények).

A sajtó-helyreigazítás intézményének külön szankcióját indokolja:

- a gyors védelem szükségessége; a hírnévrontó sajtóközléssel szemben az orvosló helyreigazításnak gyorsan kell megjelennie, ellenkező esetben a helyreigazítás közlése már csak azt éri el, hogy a nyilvánosság előtt lényegében feleleveníti, megismétli a sérelmes valótlan állítást; ezt a célt szolgálják többek között a szoros határidők előírása, az eljárási jog egyes sajátosságai;
- a sérelem és annak orvoslásának azonos eszköze, a közlemény megjelentetése;
- ugyanazon nyilvánosság megcélzása a helyreigazítással, mint amely előtt a sérelem megvalósult.

A sajtó-helyreigazítás a sajtótermékhez, azaz a közlés módjához, a megjelenés formájához kötődik. E speciális jogvédelmi eszközt tehát a sérelmes írásmű műfajára tekintet nélkül igénybe lehet venni, ha az valamilyen sajtótermékben (napilap, folyóirat stb.) lát napvilágot. Ugyancsak helyreigazításra köteles a sajtó (a szerkesztőség) a fizetett – tehát a megrendelő által szövegezett – közleményért is, ha az valótlan tény állít.

A sajtó-helyreigazítás a jogvédelem objektív eszköze, ezért a tényállásban foglalt feltételek teljesülése esetén a sajtószerv a helyreigazító közlemény közzétételére felróhatóságától, vétkeségétől függetlenül köteles.

Az eljárás gyors lefolytatását és befejezését szolgálja az a szabály, hogy a sajtó-helyreigazítási keresetet más keresettel összekapcsolni vagy egyesíteni nem lehet [Pp. 343. § (2) bekezdés], annak azonban nincs akadálya, hogy a sértett a sajtó-helyreigazításra alapot adó jogsértés okán a helyreigazítási eljárás mellett, azzal párhuzamosan folyó újabb perben más polgári jogi igényt (például sérelemdíjat, kártérítést) is érvényesítsen.

A sajtó-helyreigazítási igény jogosultja az a személy, akiről a sajtó valótlan tényt állított, híresztelt, vagy való tényeket hamis színben tüntetett fel. A védelem nem korlátozódik a természetes személyekre, ilyen igénnyel jogi személyek, sőt a gyakorlat szerint jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok is élhetnek. Az igény – mint a személyiségi igények általában – csak személyesen érvényesíthető, tehát minden sértett csak a saját, csak a reá vonatkozó jogsérelem miatt kérhet orvoslást. A jogi személy a tagja, az alkalmazottja stb. jóhírnevének megsértése miatt nem léphet fel, de a közérdek védelmében az illetékes miniszter, országos hatáskörű szerv vezetője is jogosult helyreigazítási kérelem benyújtására, akár a személy szerinti sértettel párhuzamosan is [Pp. 342. § (1) bekezdés].

Ha a sérelmezett sajtóközlés a érintett személyét direkt módon megjelöli, az igényjogosult megállapítása egyszerű. Nehezebb a helyzet akkor, ha a közlemény az érintett személyét illetően csak utalásokat tartalmaz, sejtet, célozgat stb. Erre reagálva a joggyakorlat szerint elegendő, ha a sértett személye a közleményből szűkebb vagy tágabb környezetben, esetleg csak szakmai vagy más réteg körében felismerhetővé, illetve azonosíthatóvá vált.

A gyakorlat (PK 12., 13. és 15. sz. állásfoglalások, eseti döntések) számos elvet alakított ki a sajtóközlés jogszerűtlenségének kritériumait illetően. Így például a sajtó a mástól szerzett értesülés, információ valóságtartalmáért is helyt kell álljon, még ha mindenben híven közölte is más személy tényállításait. Ha a sajtó híven tájékoztat valamely büntető bírósági eljárásról, helyreigazításra nincs lehetőség. Ha azonban a tudósításban nem közli, hogy például a döntés nem jogerős, ha csak az első fokon történt elítélés tényét közli, de azt nem, hogy az érintett utóbb felmentették, a jogsértés megvalósult. Sajtó-helyreigazítás tárgya lehet, ha a sajtóközlemény a valótlan tényállítást nem mint bizonyosat közli, hanem célzásokkal, utalásokkal, sugalmazásokkal feltételezhető tényként állítja. A véleménynyilvánítás, értékelés, bírálat, valamint társadalmi, politikai tudományos és művészeti vita viszont önmagában nem lehet sajtó-helyreigazítás alapja.

A sajtó-helyreigazításhoz való jogot is csak társadalmi rendeltetésével összhangban lehet gyakorolni. Ennek megfelelően a sérelmezett kitélt a valós tartalma alapján kell megítélni, a kifogásolt közléseket a társadalmi érintkezésben általánosan elfogadott jelentésük szerint kell figyelembe venni. A használt kifejezéseket nem lehet elszigetelten értékelni. Tekintettel kell lenni a szöveggörnyezetre, az egymáshoz szorosan kapcsolódó szövegrészek összefüggéseire. Olyankor, amikor a fenti értelmezés után megállapítható, hogy a közlemény a valóságnak megfelel, az egészhez képest lényegtelen részletek (pontatlanság, apró tévedés) nem szolgálhatnak alapul a helyreigazításhoz.

A sajtó-helyreigazításban kötött eljárási rend érvényesül, különösen, ami a szigorú határidők betartását illeti. A helyreigazítás a sérelmezett közlemény közzétételétől számított 30 napon belül írásban kérhető magától a sajtószertől. A szóban forgó 30 napos határidő egyrészt anyagi jogi jellegű, másrészt jogvesztő határidő. Az anyagi jogi jelleg azt jelenti, hogy az írásbeli kérelemnek 30 napon belül meg kell érkeznie a sajtóhoz (tehát nem elég például az utolsó napon postára adni). A jogvesztő jellegből következik, hogy a határidő elmulasztása miatt igazolásnak nincs helye, a jogosult igénye bármely okból bekövetkezett késedelem miatt elenyészik. (Bár a jóhírnév sérelme miatt az általános személyiségvédelmi igények még így is érvényesíthetők.) A sajtóhoz címzett írásbeli kérelem kijelöli a bíróság előtt érvényesíthető helyreigazítási igény terjedelmét is: mást, illetve többet a jogosult nem követelhet az eljárás bírósági szakaszában, mint amit a kérelemben megjelölt (kevesebbet természetesen igen).

A kérelem lehetővé teszi a sajtónak az önkéntes helyreigazítást. A sajtó azt csak akkor tagadhatja meg, ha a kérelemben foglaltak valósága nyomban megcáfолható. Ha a helyreigazításra igény kerül, az eljárás lezárult. Ez történhet a jogosult saját nyilatkozatának (levelének) közzétételével is.

A közzétételre

- napilapok esetén a kézhezvételtől számított 8 napon belül;
- folyóirat, időszaki lap esetén a következő számban;
- rádió, televízió, elektronikus világháló esetén 8 napon belül, a sérelmes közléssel azonos napszakban kell sor kerüljön.

Ha a sajtószerv a fenti határidőben a kérelmet nem teljesíti (vagy esetleg azt formálisan meg is tagadja), a jogosult a határidő utolsó napjától (vagy a kérelem megtagadásától) számított 15 napon belül indíthatja meg a keresetet. Ez a határidő már eljárási természetű, tehát véletlen elmulasztása esetén igazolásnak van helye.

Ha a helyreigazításra a bíróság döntése alapján kerül sor, akkor az ítélet rendelkező része fogja meghatározni a helyreigazítás tartalmát, szövegét és a megjelenés módját. A helyreigazító közleményből ki kell tűnjön, hogy a kifogásolt közlemény

- mely tényállásai voltak valótlanok; vagy
- mely tényeket tüntettek fel hamis színben; és
- melyek a valós tények.

A közlemény szövege nem alakítható úgy, hogy ezáltal tartalma elveszítse helyreigazító jellegét, megfogalmazásában pedig ügyelni kell arra, hogy a valótlan tények ismételt felemlítésével lehetőség szerint ne idézze fel a hírnévrontást.

A helyreigazítás közzétételére a sajtószerv a közléssel azonos módon, illetve elektronikus média esetén azonos napszakban köteles. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nyomtatott sajtóban azonos rovatban, ugyanazon az oldalon, hasonló tördeléssel és betűtípussal kell lehozni a helyreigazítást, mint ahogy a sérelmes közlés történt. TV és rádió esetében az azonos napszakon túl a műsorfajta azonossága is fontos, mert az elkövetett sérelem orvoslása csak így lesz teljes körű. Tilos a helyreigazítás minden olyan kommentálása, magyarázata stb., amely helyreigazító jellegét elvenné. Ezen tilalom megszegése esetén újabb helyreigazításnak van helye.

1:121. § [A magánszféra tiszteletben tartásához való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a magánszféra védelmére.

(2) A magánszféra megsértését jelenti a személyek magánéletével és családjával kapcsolatos jogellenes beavatkozás.

1–2. E jogcsoport a legkülönfélébb életmegnyilvánulások komplexumát foglalja magába, amelyek védelmére egy demokratikus társadalom tagjai feltétlenül igényt tartanak (például a család védelme). Minden embert megillet az a jog, hogy tiszteletet követeljen magánélete iránt.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 17. cikkének rendelkezése szerint senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával kapcsolatban önkényes beavatkozásnak. Az ilyen beavatkozás vagy támadás ellen mindenkinek joga van a törvény védelmére. A magánéletbe való beavatkozás akkor sérti a személyhez fűződő jogot, ha önkényes, indokolatlan és szükségtelen. Általában akkor kell önkényesnek tekinteni a beavatkozást, ha az az érintettek akaratával, szándékával kifejezetten ellentétes, illetve arról az érintetteknek nincs tudomása és a beavatkozást a gondosan mérlegelt körülmények sem indokolják. Különösen ilyennek kell tekinteni a mások intimszférájába való illetéktelen beavatkozást, ha az anyagi előnyserzés érdekében történik.

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikke a magánszférához való jog részeként nevesíti a magánélethez fűződő jogot.

A magánszféra védelme adott esetben a szólásszabadság korlátozásával jár. Tekintettel arra, hogy a szólásszabadság az Európai Emberi Jogi Egyezményben és az Alkotmányban védett alapjog, a jóhírnév és a szólásszabadság védelmének határait kü-

lönös gonddal kell megvonni. E határok kijelöléséhez az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata mértékadó támpontot nyújt.

1:122. § [Képmáshoz és hangfelvételhez való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a képmás és a hangfelvétel védelmére.

(2) Képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez, illetve felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges.

(3) Nincs szükség az érintettek hozzájárulására

a) tömegfelvétel,

b) nyilvános közszereplés során készített felvétel nem visszaélészerű, valamint

c) az eltűnt személyről készített felvételnek az eltűnt személy feltalálása érdekében történő felhasználásához.

(4) A bűncselekmény miatt büntetőeljárás alatt álló személyről készült képmást vagy hangfelvételt hatósági engedéllyel, a büntetőeljárás befejezése érdekében fel lehet használni.

1–2. A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog az emberi személyiség külső megnyilvánulását védi. Az ember külső megjelenése a személyiség belső sajátosságait vetíti ki, ezáltal az egyén megkülönböztetésének nélkülözhetetlen eszköze. A képmás és a hangfelvétel közvetetten a személyiség azonosítására szolgál.

A javaslat a képmás és hangfelvétel védelmének személyiségi jogi oldalát, magánjogi oltalmát szabályozza. A képmás és hangfelvétel védelmét más szempontok szerint más jogterületek is biztosítják, különösen a személyes adat védelmét szolgáló adatvédelmi jog [lásd a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény (a továbbiakban: Avtv.) 2. § 9. pontját]. A védelem párhuzamos jellege az oltalmazott értékek becses voltát hangsúlyozza.

Evidens, így különösebb magyarázatra sem szorul, hogy a képmással vagy hangfelvétellel kapcsolatos személyiségi jogok csak az embert illethetik meg.

Miként a képmás, úgy a hangfelvétel esetében is a védelem szempontjából teljességgel közömbös a rögzítés technikai eszköze. Képmás nemcsak a különböző fotótechnikai eszközök útján rögzített fénylenyomat lehet, hanem bármi egyéb: rajz, ábra, festmény, plasztika, fénymásolat, digitális rögzítés stb., és ugyanígy közömbös a hangrögzítés eszköze is. Mindkét esetben azonos a cél: az ábrázolt személy döntési autonómiájának biztosítása abban, hogy képe vagy hangja ne kerülhessen olyan nyilvánosság elé, amely elé ő azt nem szánta.

A más képmásával, hangfelvételével kapcsolatos bármilyen jogosulatlan, beavatkozó magatartás jogsértő. A védelem objektív jellegű. Alapvetően mindenki alanyi joga eldönteni, hogy kívánja-e, hogy róla vagy hangjáról felvétel készüljön, és kívánja-e, hogy az nyilvánosságra kerüljön.

Ennek megfelelően a javaslat kiegészíti a hatályos Ptk. szövegét arra vonatkozóan, hogy nemcsak a képmás és hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához, hanem az elkészítéséhez és bármilyen más módon történő felhasználásához is szükséges az érintett hozzájárulását kérni. (Ehhez képest a nyilvánosságra hozatal csak egy példálózva említett esete a hozzájárulás-köteles külső beavatkozásoknak.)

Nem csupán a kép és a hang külön-külön, hanem a kép és a hang sajátos egysége, integritása is a törvény védelme alatt áll, az ebbe történő illetéktelen – az érintett engedély nélküli – beavatkozás ugyancsak tilos.

Az érintett beleegyezését tehát már a felvétel elkészítéséhez be kell szereznie annak, aki más személyről kíván képmást vagy hangfelvételt készíteni. A hozzájárulás formáját a jog természetesen nem írja elő, a mindennapi életben a ráutaló magatartással

való hozzájárulás a gyakori, mikor is a hozzájárulást a tiltakozás, az elhárítás hiánya fejezi ki. A hozzájárulás lehet egyoldalú jogügylet vagy szerződési nyilatkozat is. A felvétel elkészítéséhez megadott hozzájárulást külön kell választanunk a felvétel felhasználásához s ezen keresztül a másokhoz, a nyilvánossághoz való eljuttatáshoz adott beleegyezéstől. A felvétel elkészítéséhez megadott hozzájárulás a józan ész szabályai szerint jelenti egy bizonyos körben való felhasználáshoz („nyilvánosságra hozatalhoz”) adott hozzájárulást is. Például ha valaki nem tiltakozik az ellen, hogy egy baráti társaságban róla fényképfelvétel készüljön, nyilván megadta a hozzájárulást ahhoz is, hogy a felvételt készítő bizonyos szűk körben, családjá, barátai, ismerőse között felhasználja, nekik megmutassa stb. Ezért a képmással vagy hangfelvétellel való visszaélés megvalósulhat azzal is, ha felvétel készítője külön hozzájárulás nélkül a felvétel jogszerű elkészítésével megszerzett felhasználási jogát túllépve más célra kívánja felhasználni a felvételt. Tehát a jogszerűen elkészített felvételt is lehet jogszerűtlenül felhasználni.

3. Mentésül a hozzájárulások beszerzésének kötelezettsége alól az ún. tömegfelvételek készítője. A tömegfelvételek általában közterületen készülnek, rajtuk emberek sokasága látható, az ábrázolt személyek nem mint egyedi személyek, hanem mint a tömeg részei láthatók. A gyakorlat nem alakított ki szabályt arra nézve, hogy hány embertől tekinthető egy csoport tömegnek, de a józan ész szabályai szerint ez eldönthető: ha a képre pillantva nem az egyének külön-külön hívják fel magukra a figyelmet, hanem mint sokaság vannak jelen, tömegfelvételtől van szó. A tömegből való kiemelés azonban, történjen bármely rögzítés-technikai eszközzel (például teleobjektív, zoom stb.) a képmást újra individualizálja, azaz egyedivé teszi, s ilyen esetben már a képmás elkészítéséhez is az érintett hozzájárulása szükséges, s természetesen bármilyen felhasználásához is.

A képek és hangok bizonyos fokú szabad felhasználása nélkül a modern tömegtájékoztató egyszerűen nem létezhetne. Ezért a képmás- és hangfelvételek felhasználásának körében indokolt bizonyos kivételeket teremteni, ahol is mellőzhető az érintett hozzájárulása. Ilyen kivétel a Javaslat szerint a nyilvános közszereplés esete. A nyilvános közszereplő engedélyre nem szükséges sem a felvétel elkészítéséhez, sem annak nyilvánosságra hozatalához, feltéve, hogy a felhasználás nem visszaélésszerű. A nyilvános közélet eseményein, rendezvényein résztvevő közszereplők hangja szabadon rögzíthető, képeik felhasználhatók. Ugyanakkor a gyakran nyilvánosan közszereplő személyek közel sem minden megnyilvánulása közszereplés, tehát magánéletük „képileg” sem szabad préda. Ha magánemberként jelenik meg a nyilvánosság előtt – például egy üzletben vásárol –, úgy felvétel csak a hozzájárulásával készülhet róla.

Az eltűnt személy hozzájárulására éppen amiatt nincsen szükség, mert a felvétel felhasználása az ő feltalálása illetve felkutatása érdekében történik. Az eltűnt személy esetében a cél miatt kell a tömegfelvétellel és a nyilvános közszereplés során készített felvétellel képest megkülönböztetést tenni, ugyanis itt nemcsak, hogy nem lehet visszaélésszerű a felhasználás, hanem kizárólag csak az eltűnt személy megtalálása érdekében történhet. Önmagában tehát természetesen az eltűnés nem enged teret az eltűnt személyről készült képmás vagy hangfelvétel hozzájárulás nélküli széleskörű felhasználásához. A hatályos megoldáshoz képest újítást jelent a felhasználás céljára vonatkozó megszorítás, és az is, hogy az eltűnt személyről készült felvétel felhasználásához nincsen szükség a hatóság engedélyére. Ez utóbbi változás megszünteti azt az indokolatlan és értelmetlen korlátozást, amelynek alapján például a közeli hozzátartozók is csak hatósági engedély birtokában tehetik közzé eltűnt családtagjuk fényképét.

4. A Javaslat a bűncselekmény miatt büntetőeljárás alatt álló személyről készült képmás (hangfelvétel) esetében is a felhasználás céljára vonatkozó megszorítással egészíti ki a hatályos jog erre vonatkozó szövegrészét. Ennek alapján a bűncselekmény mi-

att büntetőeljárás alatt álló személyről készült képmás, illetve hangfelvétel az érintett hozzájárulása nélküli felhasználására, nyilvánosságra hozatalára csak akkor kerülhet sor, ha a felhasználás célja és terjedelme kizárólag a büntetőeljárás sikeres befejezése. Maga a tény, hogy valaki büntetőeljárás alatt áll, nem ad okot arra, hogy képmását vagy hangfelvételét korlátlanul felhasználják. Büntetőeljárás alatt álló személyről készült képmás illetve hangfelvétel felhasználása esetén azonban továbbra is szükség van a hatóság engedélyére.

1:123. § [Magántitokhoz való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a magántitok, különösen az üzleti titok, a levéltitok, a hívatásbeli titok, és a távközlési titok oltalmára.

(2) A magántitok megsértését jelenti különösen a magántitok jogosulatlan megszerzése, felhasználása, illetéktelen személlyel való közlése vagy nyilvánosságra hozatala.

(3) Üzleti titok megsértése alapján abban az esetben lehet igényt érvényesíteni, ha a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó tény, információ, megoldás vagy adat nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása a jogosult jogszerű pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekeit sérti vagy veszélyezteti, és a titokban tartás érdekében a jogosult a szükséges intézkedéseket megtette. A jogi védelem nem terjed ki a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatokra.

1. A Javaslat 1:123. §-a újrafogalmazza a hatályos normaszövegnek a magántitok megóvását célzó rendelkezését. Mindenekelőtt egyértelművé teszi, hogy a magántitok a titok polgári jogi vetülete, amely összetett jellegű, számos „ágazati” titokfajtát foglal magába. Általában magántitok lehet minden olyan adat, információ, ismeret stb., amelynek megőrzéséhez, nyilvánosság előli elzártságához a titok gazdájának valamilyen érdeke fűződik. Tekintve, hogy a titok fogalmilag egy bizonyos tudattartalom, s mint ilyen a jogi védelem tárgya nem lehet, a védelem valójában a titok valamilyen közlésre alkalmas formában (például szó, írás, jel stb.) való megjelenésére vonatkozhat. (A leggyakoribb forma természetesen ma még a hagyományos írás). A titokhoz fűződő jogban általában annak társadalmi elismerése rejlik, hogy az egyének alanyi joga van a másoktól való elkülönülésre, a személyvel kapcsolatos információk fölötti autonómiára. Természetesen ez a szabadság sem abszolút.

A hatályos Ptk. 81. § (3) és (4) bekezdését, amelyeket a közpénzek felhasználásával és a köztulajdon használatának nyilvánosságával, átláthatóbbá tételével és ellenőrzésének bővítésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi XXIV. törvény („üvegsebtorvény”) iktatott – nyilván nem elvi megfontolásból – a kétharmados többségű elfogadást nem igénylő Ptk. szövegébe, szintén a helyére, az Avtv. értelmező rendelkezései közé kell tenni, mint a közérdekű adatok sajátos fajtáit definiáló rendelkezéseket („közérdekből nyilvános adat”).

2. A Javaslat példálózó jelleggel felsorolja a magántitok megóvására vonatkozó jog megsértésének tipikus eseteit.

3. A § (3) bekezdése a magántitok kereskedelmi forgalom szempontjából legjelentősebb megnyilvánulásának, az üzleti titoknak a vonatkozásában rögzíti, hogy annak megsértése alapján milyen feltételek együttes megléte esetén lehet igényt érvényesíteni. Az igényérvényesítéshez szükség van arra, hogy a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó tény, információ, megoldás vagy adat nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása jogszerű pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdeket sértsen vagy veszélyeztessen, és arra is, hogy a titokban tartás érdekében a jogosult a szükséges intézkedéseket megtette. Az üzleti titokkal kapcsolatos védelem köréből a Javaslat kizárja azokat az adatokat, amelyek külön jogszabályok alapján közérdekűek vagy közérdekből nyilvánosak.

1:124. § [Személyes adatok védelméhez való jog]

(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a személyes adatok védelmére.

(2) A személyes adatokhoz fűződő jog megsértését jelenti különösen a személyes adat jogosulatlan megszerzése, kezelése, illetéktelen személlyel való közlése vagy nyilvánosságra hozatala.

1. Az adatvédelmi jog mint személyiségi jog alapját az Alkotmányban deklarált információs önrendelkezési jog alkotja, amely deklarálja, hogy minden természetes személy maga jogosult rendelkezni személyes adatairól, s a belátása szerint tárja fel vagy tartja titokban személyi adatait mások előtt. Más személyes adatát megszerezni, tárolni, felhasználni stb. csak az érintett hozzájárulásával lehet. Mindenkinnek joga van tudni, hogy személyes adatát ki, hol, miért s milyen feljogosítás alapján tartja nyilván, kezeli. Törvény (és törvény felhatalmazása alapján önkormányzati rendelet) kivételesen előírhat adatszolgáltatási kötelezettséget.

Az adatvédelmi jog összetett, komplex jogterület, rendelkezései, intézményei között keverednek a közjogi és a magánjogi elemek. A Javaslat 1:124. § (1) bekezdése a személyes adatok védelméhez való jog deklarálásával az adatvédelem magánjogi oldalmát biztosítja bármilyen jogsérelem esetén azzal, hogy alkalmazhatóvá teszi a személyiségi jogok megsértésére kilátásba helyezett jogkövetkezményeket. A jogsértéseknek természetesen nem csak magánjogi következményei lehetnek, speciális szankciókat találhatunk az adatvédelmi törvényben, a Btk.-ban, az egyes adatfajták védelmét biztosító „ágazati” törvényekben.

2. A Javaslat a személyes adatok védelméhez való jog tartalmát, illetve megsértésének lehetséges eseteit illetően csak példalózó jellegű meghatározást kíván adni.

1:125. § [Kegyeleti jog]

(1) Meghalt személy emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó, az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített, az ügyész és a közérdek sérelme esetén törvényben meghatározott más szervezet.

(2) Ha a megszűnt jogi személy emlékét sértő magatartás közérdekbe ütközik, a jog érvényesítésére az ügyész jogosult.

(3) Kegyeleti jog megsértése miatt sérelemdíj nem követelhető.

(4) A jogsértéssel elért vagyoni előny átengedését bármely örökös kérheti. Több örökös egymás közötti viszonyában az elvont vagyoni előnyt úgy kell megosztani, mintha a meghalt személy hagyatékából részesednének. Ha a kegyeleti jogot sértő magatartás közérdekbe ütközik, a jogsértéssel elért vagyoni előny közérdekű célra történő átengedését az ügyész indítványozhatja.

1. A természetes személy halálával a jogképessége megszűnik. A nem létező személynek jogai, így természetesen személyiségi jogai sem lehetnek. Emlékük azonban továbbra is megsérthető, a jogi védelem kiterjesztése tehát indokolt.

A meghalt személy emléke számos formában sérthető meg, így elképzelhető jóhírnevének, becsületének megsértése, képmásával, magántitkával, személyi adataival való visszaélés stb. A halott emlékének megsértése minden olyan módon elképzelhető, amely személyiségi jogait sértené még életében, feltéve, hogy a konkrét jog a halott vonatkozásában egyáltalán értelmezhető (például az egészséghez való joga már biztosan nem). A szóban forgó rendelkezésből világosan kitűnik, hogy a kegyeleti jog a túlélők saját személyiségi joga, amely halottjuk emlékének megőrzéséhez fűződik. A gyakorlati tapasztalatok alapján a kegyeleti jog keretei között élvez védelmet a kegyeleti jogosultaknak azon igé-

nye is, hogy az elhunyt hozzátartozó eltemetésének helyét megválasszák (amennyiben arról maga az elhunyt nem rendelkezett), valamint, hogy illő síremlékeket állítsanak és tartsanak fenn. A kegyeleti jogot sértő magatartások közül a legsúlyosabbakat (például sírgyalázás) a polgári jog mellett a büntetőjog is tiltja és szankcionálja.

A meghalt személy emlékének megsértése miatt továbbra is bírósághoz fordulhat majd a hozzátartozó, valamint az a személy, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített (örökös, hagyományos). A meghalt személy emlékét sértő magatartások azonban természetesen nemcsak e két jogosulti kör, hanem a személyek tágabb, előre meg nem határozható körének személyhez fűződő (kegyeleti) jogát sérthetik, ezért a Javaslat bővíti a kegyeleti jog megsértése esetén való jogérvényesítésre jogosultak körét. Az új rendelkezés szerint a meghalt személy emlékének megsértése esetén az ügyész is felléphet, amennyiben pedig a meghalt személy emlékét sértő magatartás egyben a közérdeket is sérti, úgy külön törvényben meghatározott más szervezetek számára is lehetővé válik a Javaslatban nevesített polgári jogi igények érvényesítése. Ha tehát (már) nincsenek hozzátartozók, illetőleg a végrendeleti juttatásban részesített személy is meghalt, csak az ügyész és – a közérdek egyidejű sérelme esetén – törvényben meghatározott más szervezet léphet fel a kegyeletsértő magatartásokkal szemben.

A hatályos normaszöveghez képest eltérés, hogy az ügyész és – a közérdek sérelme esetén – törvényben meghatározott más szervezet keresetindítási jogát nemcsak az elhunyt jóhírnevét sértő cselekmények esetén teszi lehetővé, hanem más kegyeletsértő magatartások okán is.

További változás, hogy a kegyeleti jogra vonatkozó szabályozás a többi nevesített személyhez fűződő jog között szerepel a Javaslatban, eltérően a hatályos szövegtől, ezzel is érzékeltetve a kegyeleti jog szerves kapcsolódását a személyhez fűződő jogok rendszeréhez.

Mivel a kegyeleti jogok megsértése a meghalt személy halálát követően bármikor bekövetkezhet, a kegyeleti igény érvényesítése sincs határidőhöz kötve.

2. A megszűnt jogi személy emlékének megsértése esetében a Javaslat az olyan magatartásokkal szemben kívánja biztosítani a polgári jogi igények érvényesítésének lehetőségét, amelyek a közérdeket is sértik. Ilyenkor igényt az ügyész jogosult érvényesíteni.

3. A kegyeleti jog a személyhez fűződő jogok rendszerének speciális eleme. Különlegessége abban áll, hogy egy meghalt személy emlékének megsértésén keresztül más személyek személyhez fűződő jogának sérelmét ismeri el a jog. A kegyeleti jogában sértett személy tehát nem az elhunyt személy személyhez fűződő jogának sérelme miatt lép fel a jogsértővel szemben (az elhunyt személynek személyhez fűződő joga nem lehet, hiszen jogképességét a halállal elveszíti), hanem saját jogát érvényesíti. A Javaslat mégis egyértelműen érzékeltetni kívánja, hogy a kegyeleti jog megsértése miatti igényérvényesítés más, mint a többi személyhez fűződő jog esetében, ugyanis olyan magatartásokkal szembeni fellépésre biztosít lehetőséget, amelyek a meghalt személy személyhez fűződő jogok sérelme miatti igényérvényesítését alapoznak meg, ha még élne.

A kegyeleti jogosultak jogséremlének ilyen szoros kapcsolódódása az elhunyt személyéhez, és általában a kegyeleti jog célja nem egyeztethető össze bizonyos vagyoni jellegű polgári jogi igények érvényesítésével. A Javaslat ezért – szem előtt tartva azt, hogy a kegyeleti jog biztosításával elsősorban a meghalt személy emlékének rehabilitálása és a kegyeleti jogosultak lelki nyugalmanak visszaállítása a cél – kimondja, hogy kegyeleti jog megsértése esetén sérelemdíj nem követelhető.

4. A személyhez fűződő jogok megsértése esetén érvényesíthető másik vagyoni jellegű igény, a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedése esetében a Javaslat a sérelemdíj vonatkozásában megfogalmazottakon túl egyéb szempontokat is figyelembe

vesz. A javaslat abból indul ki, hogy bár nincsen összhangban a kegyeleti joggal a vagyoni jellegű igények érvényesítése, nem vezet méltányos eredményre az sem, ha a jogsértő a meghalt személy emlékének és a kegyeleti jognak a megsértésével szerzett vagyoni előnyt megtarthatja. Ezért a sérelemdíjtól eltérően a jogsértéssel elért vagyoni előny elvonását a kegyeleti jog megsértése esetén is lehetővé teszi, azzal, hogy az csak szűk körben érvényesíthető. Lévéen szó vagyoni előny elvonásáról, kézenfekvő azon személyek körére korlátozni az igényérvényesítés lehetőségét, akik az elhunyt személynek mint örökhagyónak a vagyonából (hagyatékából) részesednek, azaz: az örökösökre. A jogsértéssel elért vagyoni előny elvonását a javaslat szerint bármely örökös kérheti, nem szükséges tehát, hogy ilyenkor az összes örökös közösen, együttes perbenállással érvényesítsen igényt. A rendelkezés alkalmazása szempontjából közömbös, hogy az elhunyt személy után törvényes vagy végrendeleti öröklés (vagy akár mindkettő) érvényesült; a jogsértéssel elért vagyoni előny elvonására és az abból való részesedésre mindazok jogosultak, akik az elhunyt személy után örökölnének. Természetesen annak sincs jelentősége, hogy ténylegesen örökölték-e az elhunyt személy után (ha például nincsen hagyaték, úgy öröklés sincsen); a hangsúly azon van, hogy a törvényes öröklés rendje vagy végrendelet alapján öröklésre jogosultak legyenek.

A javaslat rendezi az igényérvényesítésre jogosultak egymás közötti viszonyát is, amikor kimondja, hogy az elvont vagyoni előnyt olyan arányban kell közöttük megosztani, mintha a meghalt személy hagyatékából részesednének.

Arra az esetre, ha a kegyeleti jogot sértő magatartás egyúttal a közérdeket is sérti, a javaslat az ügyészt feljogosítja arra, hogy a jogsértéssel elért vagyoni előny közérdekű célra történő átengedését indítványozza. Az örökösök és az ügyész párhuzamos igényérvényesítése elvben nem zárható ki. A javaslat az ilyen esetek rendezését a gyakorlatra – különösen az ügyész belátására – bízza.

III. Cím

A személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói

1:126. § [Felróhatóságtól független szankciók]

A sérelmet szenvedett személy a jogsértés ténye alapján, az eset körülményeihez képest követelheti:

- a) a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;
- b) a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől;
- c) a jogsértőtől, hogy a nyilatkozattal vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak;
- d) a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását;
- e) a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedését a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén alkalmazható szankciók vegyes jellegűek, van közöttük alapvetően erkölcsi természetű (például megfelelő elégtétel adása, lényegében: megkövetés), s vagyoni jogi is, mint a sérelemdíj. A szankciók sokféleségét részben az indokolja, hogy a személyiségsértő magatartások is rendkívül sokféleek lehetnek (indítékuk, célzatuk, súlyuk, következményük stb. alapján), részben azonban a megsértett személy számára választási lehetőség biztosítása. Személyiségvédelem esetén a jogosult – önrendelkezési jogának részeként – maga dönt arról, hogy érvényesít-e személyiségi igényt, és ha

igen, akkor a törvény által felkínált lehetőségek közül melyiket tartja sérelme orvoslására a legalkalmasabbnak.

A vegyes jelleg megmutatkozik abban is, hogy a szankciórendszer egyaránt tartalmaz objektív és szubjektív szankciókat. A kettő közötti döntő különbség abban áll, hogy objektív szankció esetén az alkalmazhatóságot a jogsértés pusztá ténye (valamint persze az okozati összefüggés) megalapozza a jogsértővel szemben; nincs szükség felróhatóság meglétére a jogsértő oldalán. A jogsértő tehát a vele szemben alkalmazandó szankciót nem hátríthatja el annak bizonyításával, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható volt.

Összetett a Ptk. szankciórendszere abban az értelemben is, hogy a személyhez fűződő jog konkrét sérelmének jellegétől függően a szankciók közül egyet, többet vagy valamennyit is alkalmazni lehet a jogsértővel szemben párhuzamosan, az „eset körülményeihez képest”. S mindezt kiegészíthetik a más jogágak (például büntetőjog vagy szabálysértési jog) szerinti jogkövetkezmények is.

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén érvényesíthető igények köre eltér a hatályos normaszövegben meghatározottól. Az áttekinthetőség érdekében a jogsértés ténye alapján alkalmazható (objektív jellegű) és a felróhatóságtól függően alkalmazható (szubjektív jellegű) szankciók külön §-ban szerepelnek. A szankciók köréből kikerül a közérdekű bírság jogintézménye.

Újdonság az objektív jellegű szankciók sorában az a lehetőség, hogy a sértett követelheti a jogsértőtől, hogy az a jogsértéssel elért vagyoni előnyt – ha ilyen keletkezett – javára átengedje. A személyhez fűződő jogok sérelmének jellegétől függ, hogy adott esetben milyen védelmi igény támasztható a sérelem okozójával szemben. Egyidejűleg természetesen többféle igény érvényesítésére is lehetőség van.

Az objektív jogkövetkezmények igénybevételére akkor van lehetőség, ha van személyiségi jogsértés, továbbá a sérelem és a jogsértő magatartás között okozati összefüggés áll fenn. Nincs jelentősége annak, hogy az a személy, aki a jogellenes magatartást tanúsította, felróhatóan (szándékosan, súlyosan vagy enyhén gondatlanul stb.) járt-e el.

a) A jogsértés tényének bírósági megállapítása

A jogsértés bírósági megállapítása minden további szankció kiszabásának feltétele is, de egyes esetekben önálló jogvédelmi eszköz is lehet. Ha a bíróság megállapítja, hogy a sértettel szemben elkövetett cselekmény jogsértés, azzal preventív és pszichikai értelemben vett reparációs funkciót is szolgál, s kifejezi szolidaritását az állam és a jog nevében a sértett mellett. Éppen ezért gyakori, hogy a sérelmet szenvedettek önmagában ezzel a szankcióval megelégszenek, sérelmük orvoslásaként elfogadják, és más, további igényt nem érvényesítenek.

A jogsértés megállapításának az ítélet rendelkező részében kell szerepelnie, pontosan ki kell derülnie belőle, hogy milyen jogsértés történt, milyen magatartás, mikor és hogyan valósította meg a jogsértést.

b) A jogsértés abbahagyására és a jogsértéstől való eltiltásra kötelezés

Abbahagyásra akkor kötelezhető a jogsértő, ha a jogsértéssel előidézett állapot folyamatosan fennáll még a határozat meghozatalakor is (például más nevének jogosulatlan használata esetén). Az eltiltásra való kötelezés akkor célszerű, ha okkal lehet tartani attól, hogy a jogsértő a cselekményét megismétli. Az abbahagyásra kötelezés megszünteti a fennálló jogsértő állapotot, az eltiltás pedig a jövőre nézve kizárja azt.

c) Elégtétel adására kötelezés

Az elégtétel-adási kötelezettségben a személyiségi jogi szankciók erkölcsi jellege igen hangsúlyosan mutatkozik meg. Lényege abban áll, hogy a jogsértőt arra kötelezi a bíróság, hogy ismerje el cselekményének jogsértő voltát és egyben juttassa kifejezésre megbánását, kövesse meg a sértettet.

Az elégtételadás csak akkor töltheti be jóvátételi funkcióját, ha ugyanazt a nyilvánosságot éri el, amely előtt a jogsértés megtörtént. Ezért a bíróság elrendelheti, hogy az elégtétel adására nyilatkozzal vagy más megfelelő módon a nyilvánosság előtt kerüljön sor. Az eset körülményeihez képest történhet szóban, írásban, szűkebb vagy tágabb nyilvánosság előtt, a bíróság rendelkezése szerint. A nyilvánosság lehet sajtónyilvánosság is, az elégtételadás ilyen esetben végeredményben nem sokban fog különbözni a sajtó-helyreigazítástól (az eljárás szabályai természetesen mások). A nyilvánosságra hozatal költségei a jogsértőt terhelik. Leginkább a megfelelő elégtételadásban nyilvánul meg a személyiségvédelmi szankciók helyreállítási és jóvátételi funkciója, mivel ettől remélhető, hogy a jogsértő és a társadalmi környezet tudatvilágában a sérelem folytán bekövetkezett negatív változás most pozitív irányban helyrebillenjen. Az olyan elégtételadás tehát, amely esetleg további negatív változás veszélyét hordozza (súlyosítja a helyzetet), jogilag nem megfelelő, ezért nem alkalmazható. A „megfelelőség” kérdésében és az elégtételadás módjának kiválasztásában különös gonddal kell eljárnia a sértett félnek és a bíróságnak.

d) A sérelmes helyzet megszüntetése, helyreállításra kötelezés

A jogosult követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását.

A szóban forgó igény megint csak a folyamatosan fennálló személyiségi jogsértések orvoslásának lehetséges módja. Ez a szankció is tág mozgásteret biztosít mind a sértett fél, mind a bíróság számára. A felsorolt eszközök mindegyike tipikusan tevéleges magatartásra kötelezést jelent, aminek enyhébb vagy súlyosabb anyagi vonzata is van a jogsértőre nézve, anélkül azonban, hogy ez a sérelmet szenvedett fél szempontjából sérelemdíjnak minősülne. Az említett szankciók alkalmazására tipikusan akkor kerülhet sor, ha a jogsértés valamilyen dolog (például fénykép, hang- vagy videofelvétel, rajz, írás, könyv stb.) elkészítése útján, azaz tárgyasult formában történt. A sérelmes helyzetet szünteti meg például a jogsértő plakátok leszedése vagy jogsértő részük eltakarása, a megelőző állapotot állítja helyre például egy kép- vagy hangfelvétel torzításának kiküszöbölése, a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését jelenti a jogellenesen készített kép- vagy hangfelvétel letörlése, könyv zúzdába küldése, a dolog jogsértő mivoltától megfosztása viszont, ha a könyvről csak annak személyiséget sértő borítóját kell eltávolítani stb.

e) A vagyoni előny átengedése

Új megoldása a Javaslatnak, hogy az objektív szankciók körében lehetőséget biztosít a sértett számára a jogsértéssel előállt vagyoni előny átengedésének követelésére. A személyiségi jogok gyakorlása nem egyszer vagyoni javak forrása is lehet, így a jogsértéssel kapcsolatban bekövetkezett vagyoni eltolódás kiküszöbölésére is szükség van. A vagyoni érdeksérelem orvoslásának a legfontosabb eszköze a kártérítés, az immateriális sérelmek kiegyenlítésére pedig a Javaslat a sérelemdíj intézményét vezeti be. Ezek alkalmazhatóságának azonban feltétele a jogértő felróhatósága. Azokban az esetekben, amikor a károsult érdeksérelema a

jogsértő részére vagyoni előnyt eredményezett, indokolt, hogy a vagyoni hátránnyal járó jogsértés orvoslása a kártérítés és a sérelemdíj szubjektív feltételeitől függetlenül megtörténjék. Erre a legalkalmasabb magánjogi eszköz a jogalap nélküli gazdagodás.

A vagyoni előny elvonására elvileg alkalmas lehetne a közérdekű célra fordítható bírság is. A Javaslat azonban azért részesíti előnyben a jogalap nélküli gazdagodást, mert egy kétpólusú magánjogi viszonyban (a jogsértő és a sérelmet szenvedett személy közötti kapcsolatban) az indokolatlan vagyoni eltolódás korrigálására helyesebb egy jellegzetesen magánjogi eszközt alkalmazni, mint egy, a polgári jog szabályozási módszertől idegen jogi instrumentumot. A jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazásával a leginkább érdekelt (a sérelmet szenvedett) személy válik az igényérvényesítésre jogosulttá, ezáltal biztosítva a szabályozás céljának megvalósulását, nevezetesen, hogy a jogsértéssel elért vagyoni előnyt a jogsértő személy lehetséges szerint ne tarthassa meg.

A jogsértő magatartásból származó vagyoni előny (gazdagodás) elvonására hatályos jogunkban már eddig is volt lehetőség, a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok körében. A szerző jogainak megsértése esetén egyéb polgári jogi igények mellett a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését is követelheti [a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 94. § (1) bekezdés e) pont], és ilyen igénnyel a szabadalmas is felléphet a szabadalmi oltalom alatt álló találmányt jogosulatlanul hasznosító személlyel, azaz a bitorlóval szemben [a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 35. § (1) bekezdés e) pont].

A vagyoni előny átengedése helyreállító, értékkiegyenlítő jellegű objektív szankció. Feltétele más személy személyiségi értékeinek jogosulatlan elsajátítása, felhasználása és az ebből eredő jogosulatlan vagyoni előny.

1:127. § [Sérelemdíj]

(1) A személyhez fűződő jog megsértése esetén a megsértett személy nem vagyoni sérelméért – egy összegben megítélendő – sérelemdíjat követelhet.

(2) A sérelemdíj megfizetésére való kötelezés feltételeire – így különösen a kötelezett személy meghatározására és a kimentés módjára – a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni. Ez a szabály érvényesül akkor is, ha a jogsértést szerződés megszégésével követték el.

(3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – így különösen a jogsértés súlyára, a felróhatóság mértékére és a jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatására – tekintettel állapítja meg.

(4) A sérelemdíj a személyhez fűződő jog megsértésekor esedékes.

1. Az Alkotmánybíróság határozatával megcsonkított, majd a deregulációs törvényhozási aktszal „kiürített” egykori 354. §-ban szabályozott „hányattatott sorsú” nem vagyoni kártérítés intézményét a Javaslat megszünteti, és helyette bevezeti a sérelemdíjat mint a személyhez fűződő jogok megsértése közvetett kompenzációját, illetve pénzbeli elégtételt jelentő magánjogi büntetését. A sérelemdíj bevezetésével a Javaslat meghaladja azt a fogalmi elmentmondást, amely a nem vagyoni kártérítés velejárója, és egyben meg kívánja szüntetni a bírói gyakorlat ellentmondásait is.

A bíróságok már hosszú ideje érthetően ellentmondásosan voltak kénytelenek a személyhez fűződő jogok megsértésének orvoslását az alapvetően vagyoni jellegű kártérítés keretei között biztosítani. A bírói gyakorlat régi problémájára próbál gyógyírt találni az új megoldás. A hatályos jog ugyanis lényegében materiális hátrány bizonyítását követelte meg a sértett részéről a nem vagyoni kártérítésre kötelezés feltételeként is: a 355. § (4) bekezdése a vagyoni és nem vagyoni kártérítés címén az értéksökke-

nésen és elmaradt vagyoni előnyön túl egyaránt csak a károsultat ért hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges kárpótlás vagy költségek megtérítését írta elő, szorosan vett „erkölcsi” kártérítésre nem tért ki. Ez számos esetben megoldhatatlan bizonyítási problémákhoz vezetett, figyelmen kívül hagyva, hogy a személy társadalmi komfortérzete, életminősége, külső megítélése olyan módon is szenvedhet hátrányos változást, hogy azt kizárólag belső traumaként, mentális, lelki behatásként éli meg a sértett, anélkül, hogy az bármilyen költséggel vagy pótlandó kárral járna és amit konkrétan bizonyítani igen nehéz.

A magánjog rendszerében a kár pénzben kifejezhető vagyoni hátrányt jelent, amelyet összegszerűen ki lehet mutatni és meg kell téríteni. A nem vagyoni hátrány viszont összegszerűen nem határozható meg, következésképpen nem is lehet megtéríteni. Nem vagyoni kárról szólni ezért fogalmi ellentmondás. A nem vagyoni sérelem pénzbeli ellensúlyozása ugyanakkor vagyoni jellegű, noha nem kártérítés. Mindezt a személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni hátrányok vagyoni szankcionálását specialisan, a kártérítés általános szabályaitól függetlenül és azok mellett kell szabályozni. Az új kodifikáció lehetőséget ad a személyiségi jogok megsértésével okozott sérelmek pénzbeli ellensúlyozásának a személyiségi jogok sajátosságaihoz igazodó rendezéséhez és a vagyoni károk megtérítésére vonatkozó szabályok öleléséből a személyek polgári jogi védelmének körébe emelésére. Némi indokolt párosszal elmondhatjuk, hogy a Javaslat a sérelemdíj intézménynek bevezetésével betetőzte azt a közel évszázados fejlődési folyamatot, amelynek során a személyiségi jogok magánjogi védelme fokozatosan kivált a tulajdonost megillető dologi jogi oltalom burkából, s immár adekvát szankciót kapva emancipációja befejeződött.

A sérelemdíj mint a személyhez fűződő jogok megsértésének szubjektív, tehát a jogsértés felróhatóságától függő szankciója, az eset körülményeire tekintettel kettős természetű jogkövetkezmény. Jogsértéssel okozott nem vagyoni hátrány vagyoni ellensúlyozásával fejezi ki reparatív hatását; ugyanakkor hasonló jogesetek megelőzését is szolgáló represszió, magánjogi büntetés. Csak a sértett fél kérelmére, és ilyenkor is csak olyan mértékben kerülhet sor kiszabására, amennyiben azt a bíróság a nem vagyoni személyiségi sérelem súlyánál fogva indokoltan tartja.

A sérelemdíj iránti igény érvényesítése mellett – azzal párhuzamosan – a sértett természetesen a személyhez fűződő jogainak megsértésével neki jogellenesen okozott vagyoni károkért az általános szabályok szerint követelhet kártérítést is, ha annak törvényi feltételei fennállnak. Erre a Javaslat 1:128. §-a külön is felhívja a figyelmet. A sérelemdíj és a kártérítés iránti igény ilyen értelemben egymástól függetlenek. Sérelemdíj iránti igényt természetesen és jogi személy egyaránt érvényesíthet.

A sérelemdíj megfizetésére való kötelezésnek nem feltétele az, hogy a sértett bizonyítsa, hogy a jogsértés számára valamilyen hátrányt okozott. A sérelemdíj kapcsán kárt bizonyítani irreleváns, nem vagyoni sérelem pedig szubjektív jellege folytán aligha bizonyítható tényszerűen. Sérelemdíj iránti igényt tehát a sértett akkor is előterjeszthet, ha nem tud bizonyítani olyan hátrányt, amelyet a jogsértés okozott. Voltaképpen nem arról van szó, hogy a Javaslat tényleges hátrány hiányában is megítélhetőnek tartaná a sérelemdíjat, sokkal inkább arról, hogy megdöntetlen vélelmet állít fel arra nézve, hogy minden személyiségi jogsértés szükségképpen valamilyen hátrány elszívásával jár a sértett oldalán; ezért személyiségi jogsértés kapcsán bizonyítást lefolytatni csak esetleges vagyoni hátrány megállapítása végett indokolt, kártérítés céljából, míg a sérelemdíj a személyt ért sérelem közvetlen és általános anyagi szankciója, aminek a mértéke eleve bírói mérlegelés tárgya.

Az immateriális, pszichikai hátrány súlya, mértéke az eset körülményeinek függvényében lehet az átlagot valamilyen mértékben meghaladó, esetleg kirívóan nagy is. Ilyen esetben a szóban forgó § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében a sértett érdekelt lesz abban, hogy bizonyítást prezentáljon a hátrány vagy-

ságára nézve is, hiszen a sérelemdíj mértékének meghatározása során a bíróság többek közt ezt a szempontot is mérlegelni köteles.

Tekintettel arra, hogy a személyhez fűződő jog megsértése személylyel kötött a sérelmet elszívett oldalán, ezért a sérelemdíj iránti igényérvényesítésnél is érvényesülnie kell a személyhez kötöttség elvének, másra nem ruházható át, nem örökölhető és jogi személy jogutódjai sem követelhetik. A jogosult örököse a sérelemdíj megfizetését az elhunyt jogán csak akkor követelheti, ha a sértett igényét még életében keresettel érvényesítette vagy azt a jogsértő elismerte. A sérelemdíj megfizetésének kötelezettsége viszont a jogsértő jogutódjait is terheli. Ha a jogsértés bekövetkezte után a jogsértő meghal vagy a jogi személy megszűnik, a sérelemdíj a jogutódtól is követelhető, a jogutód köteles a sérelemdíjat megfizetni a sérelmet elszívettnek. Az örökösöknek az örökhagyó tartozásaiért való felelősség szabályai szerint kell helytállniuk, vagyis a jogsértő díjfizetési kötelezettsége hagyatéka részeként száll át.

A sérelemdíj bevezetésével a Javaslat célja egy nem vagyoni sérelem egyszeri, vagyoni jellegű kompenzációja. A nem vagyoni károkkal kapcsolatos bírói gyakorlat – az intézmény 1977-es bevezetését követően – kezdetben, eseti jelleggel, járadék formájában is megállapított nem vagyoni kártérítést. Az utóbbi tíz év bírósági döntéseiben ez a megoldás már nem játszott szerepet, az egy összegű kártérítés vált meghatározóvá. Ez a gyakorlati fejlődés jól illeszkedik a sérelemdíj újonnan bevezetendő koncepciójához: a sérelemdíj ugyanis immateriális, pszichikai hátrányok ellensúlyozására szolgál, a tényszerűen aligha bizonyítható „erkölcsi károk” reparálását célozza. A vagyoni hátrányokhoz kapcsolódó járadék intézménye így a sérelemdíj esetén nem alkalmazható.

2. A sérelemdíj a személyhez fűződő jogok megsértésének szubjektív, azaz felróhatóságra tekintettel lévő szankciója, ami éppen ezért sok hasonlóságot mutat a kártérítés konstrukciójával. A kártérítéshez képest a legfontosabb különbség, hogy a sérelemdíj megállapításához nincsen szükség hátrány bizonyítására. Egyéb kérdések, mint a kötelezett személy meghatározásának, és a kimentés módjának vonatkozásában azonban a kártérítési felelősséggel azonos szempontok merülnek fel, így kézenfekvő, hogy ezekkel kapcsolatban a Javaslat a deliktualis kártérítési felelősség szabályaira utaljon. A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait az említett kérdések tisztázására az olyan jogsértések esetén is alkalmazni kell, amelyek szerződéses jogviszony keretei között történnék, ezzel kiemelve a személyhez fűződő jogok megsértését a szerződésszegésre vonatkozó rendelkezések alól és biztosítva a szabályozás egységét.

3. A bíróság a sérelemdíj mértékét az eset körülményeire – így különösen a jogsértés súlyára, a felróhatóság mértékére és a jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatására – tekintettel állapítja meg. A körülmektől mérlegelésnek szükség szerint ki kell terjednie a jogsértő és a sértett személyi körülményeire, köz- és magánéleti helyzetére, foglalkozására, valamint a sérelem adott helyzetben megállapítható, szubjektív elszívésének súlyára is. A sérelemdíj mértékének további szempontjait a bírósági gyakorlatnak kell kialakítania.

4. A sérelemdíj utáni kamatfizetési kötelezettséget úgy határozza meg a Javaslat, hogy kimondja: a sérelemdíj a személyhez fűződő jog megsértésekor esedékes. A sérelemdíj bíróság által megállapított összegén túl tehát az arra vonatkozó, a személyhez fűződő jog megsértésének időpontjától számított kamatot is köteles a jogsértő megfizetni.

1:128. § [Kártérítési felelősség]

Aki személyhez fűződő jogainak megsértéséből eredően kárt szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti kárának megtérítését.

A Javaslat 1:128. §-a egyértelművé teszi a törvény rendszeréből egyébként is következő lehetőséget, hogy aki személyhez fű-

zódó jogának megsértéséből eredően kárt is szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti kárának megtérítését. Értelemszerű, hogy ebben az esetben a jogalkotó kizárólag a személyiségi injuria vagyoni kárkövetkezményeiről beszél, s ezek a 1:126-1:127. §-okban szabályozott igényekhez képest többléttényállási elem meglétét, a személyiségi jogsértés által okozott vagyoni kár felmerülését feltételezi.

1:129. § [A személyhez fűződő jogok érvényesítésének módja]

(1) A személyhez fűződő jogokat – a (2) bekezdésben foglalt kivételekkel – csak személyesen lehet érvényesíteni. A korlátozottan cselekvőképes személy a személyhez fűződő jogai védelmében maga is felléphet.

(2) A cselekvőképtelen személy személyhez fűződő jogainak védelmében törvényes képviselője, az ismeretlen helyen távollévő személy személyhez fűződő jogai védelmében pedig hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel.

1. A javaslat nem változtat a hatályos szabályokon a jogérvényesítést illetően. Csakúgy, mint a személyiségi jogokkal való (ön)rendelkezési (hozzájáruló) jognyilatkozatok, a személyhez fűződő igények érvényesítése is főszabály szerint az ún. legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartoznak, és csak kivételesen tehetők meg törvényes képviselő útján. A cselekvőképes személy jogügyleti képviselő útján tett jognyilatkozata személyesen, de közvetve tett jognyilatkozatnak minősül. Külön törvény egyes esetekben (például betegjogok) az ügyleti képviselőt kizárhatja. A személyhez fűződő jogokat – a (2) bekezdésben foglalt kivételekkel – csak személyesen lehet érvényesíteni. A korlátozottan cselekvőképes személy a személyhez fűződő jogai védelmében maga is felléphet.

2. A cselekvőképtelen személyhez fűződő jogok védelmében törvényes képviselője vagy gondnoka, az ismeretlen helyen távollévő személyhez fűződő jogok védelmében pedig hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel.

Vita

Az orvos–beteg jogviszony az új Ptk.-ban

I. Fejezet: Az orvosi jogviszony jellemzői

1. Az orvosi szerződés különleges jellemzői

Az orvosi jogviszony az orvos–beteg szerződése, s elhelyezése a jogrendszerben világszerte vitatott, kialakulatlan. Bár a felek jogaira-kötelezettségeire világszerte részletes szabályok születtek, rendkívül gazdag a bírói gyakorlat, s a szakirodalom e kérdésben, ennek ellenére az *orvosi jogviszony elhelyezésére a polgári törvénykönyvek szabályai körében még sehol nem került sor*.

Két kérdésben azonban egyetértés van világszerte, s így hazánkban is a szakirodalomban.

A) Az orvosi jogviszony fő alanyai – orvos–beteg – között *polgári jogi kapcsolat* van, ahol a felek *autonómak, egyenjogúak és mellérendeltek*.

B) Az orvos és beteg között *polgári jogi szerződés* van, melynek elnevezése és elhelyezése azonban vitatott.

Ad. A.) A szakirodalom ma már egyetért abban, hogy az orvosi jogviszony polgári jogi jogviszony, s a bírói gyakorlat is egyértelműen a polgári jogi perkategóriában tárgyalja a jogvitákat. A magyar jogban korábban nem volt ez egyértelmű, az előző egészségügyről szóló törvény (1972. évi II. tv.) alapján az államigazgatási jog művelői államigazgatási jogviszonyként fogták fel a kapcsolatot, ennek minden következményével együtt.¹ Ennek következtében a beteget ügyfélnek tekintették, aki alárendelt helyzetben van az orvossal szemben. A nézet tarthatatlanságára a polgári jogászok az elmúlt évtizedekben felhívták a figyelmet.² Napjainkra a kérdés eldőlt; az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 3. § e) és f) pontja meghatározza az *egészségügyi szolgáltatás* és az *egészségügyi szolgáltató* fogalmát, így a polgári jogi alapfogalmak használatát törvényileg minősíti polgári joginak a jogviszonyt. A törvény a későbbiekben részletesen szabályozza az orvosok és a betegek jogait, kötelezettségeit, melyekből kitűnik a felek *autonómiája, egyenjogúsága és mellérendeltsége* (pl. ellátás visszautasításának és megtagadásának joga, az orvos gyógy módválasztási szabadsága, az intézmény elhagyásának joga stb.).

Ad. B) Mindebből következik, hogy a felek között *polgári jogi szerződés* van. Bár e kérdésben a hazai és nemzetközi szakirodalom egyetért, fontos részletkérdésekben megoszlanak a vélemények.

a) Ha a felek között szerződés van, ebből okszerűen következik, hogy jogsértés esetén a *szerződésszegés* szabályait kellene alkalmazni (*kontraktuális felelősség*). A magyar joggyakorlat – de általában a külföldi is³ – a *szerződésen kívül okozott kár megtérítésének* szabályait alkalmazza (*deliktális felelősség*). Bár elméletben ez nagy ellentmondás, a gyakorlatban előnyökkel jár;

aa) E szabályok alkalmazásával a károsult beteg általában előnyösebb helyzetbe kerül.

ab) Az alapvető vagyoni jogi kötelemre alapított szerződésszegési szabályok merev alkalmazása sokszor abszurd eredményekre vezetne (pl. kicserélés, kijavítás lehetetlensége, szerződést biztosító mellékkötelezettségek alkalmazhatatlansága stb.). Ennek alapján az elmélet és gyakorlat egyetért abban, hogy a kontraktuális és deliktális szabályok *párbuzamosan alkalmazhatók* az orvosi jogviszonyban – bár ez komoly elméleti tisztázatlanságot jelent.

b) Hasonlóan problematikus a szerződés besorolása is az *egyes szerződéstípusok* közé. A többség egyetért azzal, hogy az orvosi szolgáltatás nem eredmény, hanem *gondossági kötelem*, fő jellemzőit tekintve. Ez vezette a magyar szakirodalom többségét arra, hogy az orvosi jogviszonyt *megbízási szerződésnek* minősítse.⁴ A gyakorlatban viszont előfordul – igaz ritkán –, hogy a bíróság eredménykötelemnek minősítette a jogviszonyt (pl. fogpótlás esetében, de külföldön tágabb körben is, pl. plasztikai műtét esetén).⁵ A német jog egyértelműen a *szolgálati szerződések* (Dienstvertrag – más részére végzett tevékenység) körébe sorolja a jogviszonyt, amelynek keretében többen *kezelési szerződésnek* (Behandlungsvertrag) minősítik a szerződést.⁶

Ha elfogadjuk, hogy az orvosi jogviszony gondossági kötelem, akkor is látnunk kell, hogy számos olyan orvosi tevékenységfajta létezik, ahol *nem a gondossági elem az uralkodó*, hanem az eredményszolgáltatás, illetve olyan többalanyú szerződések is léteznek, ahol egyik kötelem jellemzői sincsenek jelen vagy államigazgatási jogviszonyok is jelen vannak. Ilyenek:

ba) *Fogorvosi szerződések*. A fogpótlás elkészítése minden jogrendszerben – így a magyarban is – eredmény-

- kötelem.⁷ Az egyéb fogászati beavatkozások (pl. foghúzás, fogköeltávolítás, koronafelhelyezés) vegyes szerződésnek tekinthetők, ahol vállalkozási jellemzők is vannak.
- bb) *Kozmetikai-plasztikai beavatkozások.* E beavatkozások jellemzője, hogy *nem* a klasszikus gyógyító-megelőző beavatkozások körébe tartoznak. Ugyanakkor a beavatkozást igénybevevő – általában a magánorvosi ellátás körében, magas honoráriumért – *eredményt vár el* a beavatkozástól, amit a szolgáltató általában meg is ígér. Ugyanakkor a magyar bírói gyakorlat nem ismeri el eredménykötelemnek a beavatkozást.⁸
- bc) *Sterilizáció.* A sterilizálás beavatkozások egy jelentős részében szintén hiányzik a gyógyító megelőző jelleg. A német szakirodalom vállalkozási szerződésnek minősíti a sterilizációt, melynek sikertelensége esetén felmerül „a gyermek mint kár” kérdése.⁹
- bd) *Terhességmegszakítás.* A terhességmegszakításra irányuló szerződések nem minősíthetők sem gondossági, sem eredménykötelemnek. Viszont komoly kérdésként merül fel az *orvosi-genetikai tanácsadás során elkövetett hiba*; a külföldi szakirodalom ezt *szerződészegésnek* minősíti. Itt is felmerül a „gyermek mint kár” abszurd kérdése.
- be) *Művi megtermékenyítés.* Több kötelmi jogi kapcsolat jön létre ez esetben a donor, a recipiens és az orvos között, melyek nem sorolhatók be szintén egyik szerződés csoportba sem. A kérdés jelentőségét az is fokozza, hogy a művi megtermékenyítést végző intézmények hosszú ideje kötnek e körben élő szerződéseket mindenfajta jogi kontroll nélkül. Szinte jogilag megoldhatatlan nehézséget jelentenek a bírósági vagy dajkaanyasági szerződések – ezért is tiltott a beavatkozás a világ túlnyomó részén.
- bf) *Emberen végrehajtott kísérletek.* Szintén nem sorolhatók be egyetlen szerződéstípusba sem ezen beavatkozások, viszont a szigorú nemzetközi és hazai szabályok miatt szerződészegés esetén *objektív felelősség* áll be.
- bh) *Szerv- és szövetátültetések.* Szintén többpólusú kötelmi viszonyok jönnek létre, amelyek különösen a donor és recipiens, illetve az orvos között szintén nem minősíthetők egyetlen szerződésnek sem (esetleg ajándékozás? Ennek ellentmond, hogy az emberi test és részei nem lehetnek vagyoni forgalom tárgyai.). A szervkereskedelem minden fejlett ország jogában *tilos szerződés*, ennek ellenére létező jelenség különösen a fejlődő országokkal kapcsolatban.¹⁰
- bi) *Hatósági jellegű orvosi beavatkozások* (kötelező védőoltások, járványügyi intézkedések, kényszergyógykezelések, pszichiátriai sürgősségi és kötelező gyógykezelés). Ezekben az esetekben jogszabály vagy hatósági rendelkezés hozza létre a jogviszonyt. Így mindkét oldalról szerződéskötési kötelezettség van, erős államigazgatási elemekkel (kényszer lehetősége alá-fölé rendeltség). Ugyanakkor ezek a jogviszonyok is megőrzik *polgári jogi jellegüket*, viszont ezek sem sorolhatók egyetlen szerződéstípusba sem.
- A fentiekből látható, hogy az orvosi tevékenység egy jelentős része nem sorolható be a gondossági kötelem körébe, sőt gyakran más szerződéstípus körébe is nehezen. Ugyanakkor ez esetben is *polgári jogviszony, szerződés van a felek között, melynek sérelme esetén felmerül a szerződészegés és a felelősség kérdése.* Ezen kérdések kezelésére nem alkalmasak a gondossági kötelemek jelenlegi szabályai.
- c) Az orvos–beteg szerződésnek ezen kívül számos olyan sajátossága van, mely nem illik a gondossági kötelem körébe.
- ca) A gondossági kötelemek gyakori és fontos jellemzője a *képviselő* a megbízó oldalán. Az orvos soha nem képviselője a betegnek, az viszont előfordul, hogy a beteg érdekeit képviselik az orvosi kezelés során (törvényes képviselő, betegjogi képviselő).
- cb) A jogviszonynak uralkodó eleme a beteg *személyiségvédelme* (tájékoztatás-beleegyezés, titoktartás, adatvédelem, emberi méltóság védelme, élethez-egészséghez való jog stb.). Ehhez képest a gondossági kötelemre jellemző vagyoni jogi meghatározottság itt kisebb jelentőségű, különös tekintettel arra, hogy a jogviszony nem vagyoni jogi tevékenységre irányul, s pénzügyi fedezetet általában társadalombiztosítási háttér adja. Ennélfogva a jogviszonyra általában nem jellemzők a gondossági kötelemnél fontos szerepet betöltő költségviselési és elszámolási kérdések.
- cc) A gondossági kötelemre jellemző a megbízó széleskörű *utasításadási joga*. Erről itt értelmetlen beszélni, mivel az orvos magasan képzett szakember, akit a gyógymódválasztás szabadsága is megillet. Így a beteget nem illeti meg utasításadási jog, hanem az orvos által javasolt vizsgálatba, kezelésbe *beleegyezik vagy elutasítja a beavatkozást*.
- cd) A gondossági kötelem fontos jellemzője a *bizalmi elem*, amely e viszonyban is meghatározó, de csak *egyoldalúan a beteg részéről*. A bizalmi elv védelmét itt *nem* biztosítja szerződéskötési szabadság és a szerződés kölcsönösen könnyű megszüntetési lehetősége. Az orvost ugyanis általában *szerződéskötési kötelezettség* terheli, s viszonylag szűk körű az ellátás megtagadásának joga. A szerződéses szabadság a beteget illeti meg, de az ő esetében sem beszélhetünk erről a hatósági jellegű orvosi beavatkozásoknál.
- ce) Mivel a megbízási típusú szerződéseknel a megbízott nem eredményért felel, ezért felelőssége a gondos és szakszerű eljárásért áll fenn. A megbízottat általában nem kötik szigorúan meghatározott szakmai szabályok. Az orvos felelőssége azonban enyhe szakmai hibáért, gondatlanságért is súlyos lehet, ha ez káros eredményre vezetett.
- cf) A gondossági kötelemnél a bizalmi elem fontos következménye a *személyes eljárás kötelezettsége*, melynek keretében a kötelezettség másra bízásának szűk körű a lehetősége. Ha az orvosi jogviszonyban jogi személy a kötelezett – általában az –, akkor személyes eljárásról nem lehet beszélni, a beteg a jogi személy alkalmazottjának megválasztásánál bír jogokkal. Itt is figyelembe kell azonban venni, hogy az orvosi tevékenység jellemzője a *munkamegosztás*, különösen „kórházüzem” esetén. Így a beteg kezelésében általában számos orvos vesz részt, akiknek belépése a jogviszonyba részben a munkamegosztásból, részben a beteg állapotának alakulásától függ. Így a beteg gyógyításában részt vehet – a teljesség igénye nélkül – főorvos, beosztott orvos, ügyeletes orvos, labororvos, röntgenorvos, de pl. a belgyógyászati osztályra felvett beteg átkerülhet sebészetre, intenzív osztályra, pszichiátriára. Ilyen körülmények között személyes eljárási kötelezettségről beszélni nem lehet. (Az természetesen lehetséges adott esetben, hogy a különböző orvosok munkáját egy választott orvos összefogja.)
- Ennyi speciális vonás megléte mellett a hazai jogtudomány több kiváló képviselőjét nyilván az vezette, mikor megbízásnak minősítették az orvos–beteg jogviszonyt, hogy a megbízás „gyűjtő-hézagpótló szerződés” és nem eredménykötelem. Napjainkra azonban az orvos–beteg szerződésnek speciális vonatkozásai szétfeszítették a megbízás általános szabályainak kétségtelesen meglévő kereteit is.

A megoldás két irányban képzelhető el:

- A Ptk. újrakodifikálása során a megbízási szerződésen belül *speciális megbízási szerződés* létrehozása (mint pl. vállalkozásnál, adásvételnél);
- *Önálló szerződésfajta* megalkotása. Ezt a német jogtudomány megtette a „kezelési szerződés” (Behandlungsvertrag) kategóriájának megalkotásával.¹¹ Ezt eddig azért nem sikerült beilleszteni a BGB rendszerébe, mert a törvény szerződésszegés esetén nem ismerte a nem vagyoni károk megtérítését. Ezt azonban a BGB módosítása 2002. január 1-jétől már lehetővé teszi, így ismét szóba került a „kezelési szerződés” BGB-be iktatása. Ezt a szerződésfajta az erős személyes kapcsolatok miatt, hasonlóan a szellemi alkotások jogához, elméletileg a *személyi jog* területén kellene elhelyezni.

Megjegyzendő, hogy a magyar jogalkotó tett már kísérletet az orvos–beteg szerződések nevesítésére. A 2001. évi CVII. törvény (Eksz. tv.), majd a 2003. évi XLIII. törvény (Eüsz. tv.) és a 2003. évi LXXXIV. törvény (Az egészségügyi szolgáltatásokról, illetve az orvosok és más egészségügyi dolgozók jogállásáról szóló törvény). az Eksz. tv. nem lépett hatályba, az Eüsz. tv.-t az Alkotmánybíróság semmisítette meg [63/2003. (XII. 15.) Abh.], így maradt az elméletileg és gyakorlatilag kaotikus helyzet.

2. Az orvosi szerződés általános jellemzői

Az orvosi jogviszony korábban elemzett jellemzői mellett, melyek egy speciális jogviszony és szerződés formáját igazolják, vannak az orvosi jogviszonynak olyan jellemzői is, melynek alapján a szerződés beilleszthető a megbízási körébe.

1. Az orvos általában *eredményfelelősség* nélkül („Gesundheitsgarantie”) végzi tevékenységét. Az Eütv. szerint az „elvárható gondosság” a mérce [77. § (3) bek.], s ezen belül a betegség, a beavatkozás lefolyása számos orvostól független körülménytől függ (pl. a beteg életkora, általános egészségi állapota, a betegség súlyossága, a beteg együttműködési készsége, előre nem látható komplikációk fellépése stb.). Mindez nem jelenti, hogy az orvost egyébként ne kötnék felelősségi szabályok;

- a) Az orvos köteles megtartani a szakmai és etikai szabályokat („Lege artis medicinae”). A *szakmai és etikai szabályok megtartásáért* való felelősség rokonítja az orvosi jogviszonyt az ügyvédi megbízással, csakúgy mint az „elvárható gondosság” szabályának megsértése.
- b) Mivel az orvosnak nincs eredményfelelőssége, a beavatkozás kockázatát a beteg viseli. Erről a kockázatról azonban a beteget megfelelő módon *tájékoztatni kell* (ld. később), a nem megfelelő tájékoztatás a káros eredmény bekövetkezése esetén felelősség alapító tényező lehet.

2. A *bizalmi elem* a beteg részéről meghatározó a jogviszonyban. Az orvosi szolgáltatás a beteg *életének és egészségének* megőrzésére, helyreállítására irányul, emellett érinti a beteg legmélyebb titokszféráját. Mivel a kezelés a beteg részéről nagyfokú bizalmat tételez fel, melynek biztosítéka többek között a szabad orvosválasztás joga, a szerződéskötési és megszüntetési jog könnyűsége és szabadsága a beteg részéről, az orvos titoktartási kötelezettsége. A bizalmi elem kiemelt fontossága miatt azonban az orvosi szerződés *több*, mint egy átlag vagyonjogi-gondossági kötelelem.

3. Az orvosi jog jelenleg is *fejlődésben, mozgásban* van. Ez részben következik az orvostudomány fejlődéséből, részben a jogi szabályozás, a joggyakorlat és az orvosi jogtudomány fejlődéséből. E jogterület viszonylag friss, megszüllardult költelmi jogi szabályozásról külföldön sem beszélhetünk; ebből következik, hogy a törvényhozás, a bírói gyakorlat még nevesítheti, erősítheti bármely meglévő szerződési formát – illetve alkothat új szerződéstípusokat.

4. A többségi felfogás szerint az orvosi beavatkozás az esetek jelentős részében *testi sértést* valósít meg, ahol a jogellenességet

a *beteg beleegyezése* zárja ki.¹² Ez a *beleegyezés* – hasonlóan a beteg *együttműködési kötelezettségével* – a korábban elemzett bizalmi elvvel együtt szintén jellemzője a gondossági kötelemeknek [Ptk. 75. § (3) bek.].

5. Az orvos mellékkötelezettségei körében is található olyan, mely a gondossági kötelemek jellemzője. (Így a *titoktartási, adatvédelmi kötelezettség*).

6. Az orvost megilleti a *gyógymódválasztás szabadsága* [Eütv. 129. § (1) bek.]. Ez szintén a gondossági kötelemekre általában jellemző *szakember megbízott* képét mutatja.

Összegezve: Az orvosi jogviszony, az orvosi szerződés törvényi megalkotása lehetséges akár önálló szerződésfajtaként a személyi jog körében, akár speciális megbízási szerződésként. Az orvosi szerződés törvényi megalkotásával, a magyar jogalkotó és jogtudomány világméretű újdonságot hozna létre, s erre a Ptk. újrakodifikálása során kiváló alkalom nyílik.

II. Fejezet: Az orvosi jogviszony alanyai

1. Az orvosi jogviszony alanyainak kapcsolatrendszere

Az *orvosi jogviszony alanyainak kapcsolatrendszere* függ attól, hogy:

- a) *magán (fizető) beteg* – illetve *társadalombiztosítási jogviszony* alapján *jogosult beteg* veszi-e igénybe a szolgáltatást;
- b) az *egészségügyi szolgáltató, egyéni egészségügyi vállalkozó* (magánorvos) *jogi személy* (közszolgáltató, vagy gazdasági társaság), vagy *jogi személyiség nélküli gazdasági társaság* lehet, feltéve, hogy van az egészségügyi hatóság által kiadott működési engedélye [Eütv. 3. § f)]

Ad. a) A *beteg* az egészségügyi ellátást igénybevevő, vagy abban részesülő személy [Eütv. 3. § a)]. A „beteg”-nek a szó eredeti értelmében nem kell „betegségben” szenvednie. Az orvosi szolgáltatást jogosult oldalon igénybe veheti egészséges személy is (pl. védőoltások, terhességmegszakítás, plasztikai műtétek stb.).

Minden egészségügyi szolgáltatásnak „ára” van, ezért azokat bármely magán (fizető) beteg igénybe veheti állampolgárságra tekintet nélkül, ha megfizeti a szolgáltatás díját.

Napiainkra megszűnt a szocialista társadalomban favorizált ingyenes egészségügyi ellátás állampolgári jogon [1972. évi II. tv. az Egészségügyről]. Az egészségügyi ellátás a maga korában sem volt ingyenes; részben az állampolgárok alacsony munkabérrükkel megfizették az ellátást, részben a rendszer kialakította a „hálapénz” kategóriáját, mely nélkül a szocialista egészségügy működésképtelen lett volna.

Az egészségügyi szolgáltatás így *viszterhes szolgáltatás* volt a múltban is, s a jelenben is az.

Bár hatályos a Eütv. nem szól róla, a beteg csak akkor veheti igénybe az egészségügyi szolgáltatást, ha közvetlenül *kifizeti az ellenértékét*, vagy *társadalombiztosítási jogviszonya alapján* jogosult rá. Ez alól csak a *sürgős szükség* esete jelent kivételt, melynek fennállása esetén az egészségügyi szolgáltató minden beteget köteles ellátni (Eütv. 125. §).

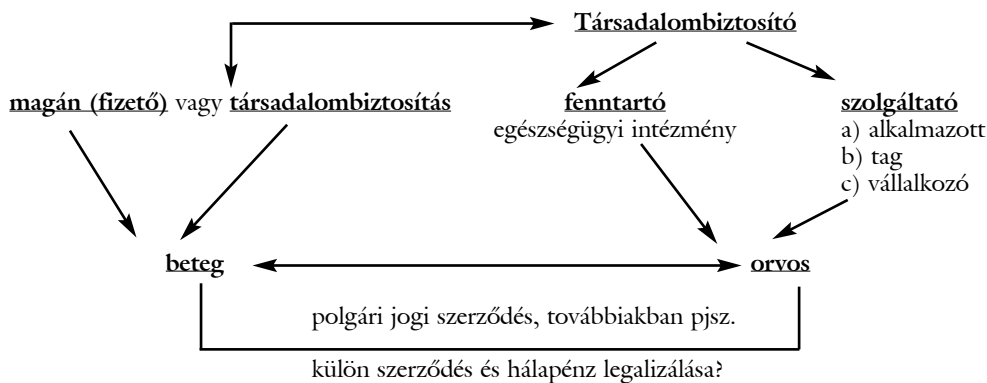
A legtisztább szerződéses jogviszony a *magán (fizető) beteg* és a *magánorvos* (egészségügyi vállalkozó vagy magánorvosokból álló gazdasági társaság) között jön létre, mivel ebben az esetben a szükséges vizsgálatok és beavatkozások mellett azok díjában és költségeiben is meg kell állapodni.

A *társadalombiztosítási jogviszony* alapján egészségügyi szolgáltatást igénybe vevő beteg nem kerül közvetlen pénzügyi kapcsolatba a szolgáltatást nyújtó intézménnyel vagy orvossal. A polgári jogi szerződéses kapcsolat így is létrejön, a szolgáltatás díját és költségeit azonban a társadalombiztosításnak számolja el az egészségügyi szolgáltató. Ebben az esetben is létrejöhet közvetlen pénzügyi kapcsolat *hálapénz* formájában, ez azonban önkéntes, nem szükségszerű velejárója az orvosi jogviszonynak. Nem látjuk akadályát annak a jövőben, hogy a beteg a kórházi kezelésre vonatkozó *szerződés mellett, kiegészítő szerző-*

dést kössön az őt kezelő orvossal, mint az a német–osztrák gyakorlatban elfogadott. Ebben az esetben illeti meg a beteget az intézményen belül a szabad orvosválasztás joga. (Ez ésszerű megoldás, hiszen ha mindenki élni kívánna a szabad orvosválasztás jogával, nyilvánvalóan mindenki a nagy gyakorlatú specialistát választaná, szemben a kezdő alorvossal). Ha őszinték akarunk lenni, be kell ismerni, hogy ez a szerződés a magyar gyakorlatban létezik; az *előre kikötött hálapénz formájában*. (Bár létét mindenki tagadja). Ez a szerződés írásban lenne érvényes. Ez a szerződéses forma megoldaná a *hálapénz legalizációt*, s az orvosok *jövedelememelkedését*.

Az ellátást igénybe vevő betegek *jogképesnek és cselekvőképessé* kell lennie. (A halott nem alanya az orvosi jogviszonynak.) A korlátozottan cselekvőképés és cselekvőképtelen betegek esetén különös súllyal merül fel a *képviselés* kérdése, melyet külön pontban tárgyalunk.

Ad. b) A egészségügyi szolgáltató képviselője (az eljáró orvos) és a beteg között létrejövő polgári jogi szerződést az előző pontban vázoltuk.

Összegzésként a következőket lehet megállapítani:

1) Az orvos és a beteg között polgári jogi szerződés jön létre, ahol az orvos a *szolgáltató képviselőként jár el, s egyben a szolgáltató alkalmazottja vagy tagja*.

2) A visszerthes szolgáltatás ellenértékét a beteg a társadalombiztosítási (polgári jogi) szerződés keretében téríti meg a szolgáltatónak.

3) A szolgáltatást nyújtó *intézmények* fenntartói részben a társadalombiztosító (polgári jogi szerződéssel) részben más fenntartók (közjogi vagy polgári jogi szerződéssel).

4) Nincs akadálya annak, hogy az orvos és a beteg között írásbeli külön *kiegészítő szerződés* jöjjön létre.

2. Képviselés az orvosi szerződés s a jognyilatkozatok körében

Főszabály szerint a *cselekvőképés beteg* maga köti meg az orvosi szerződést, illetve tesz jognyilatkozatokat a kezelés során. A cselekvőképés beteg – megfelelő formáságok mellett – megnevezhet cselekvőképés személyt, aki helyette a jognyilatkozatokat megteszi [Eütv. 16. § (1) bek. a)]

Gondot jelent viszont, hogy a kezelés megkezdése előtt a beteg többször nincs cselekvőképés állapotban; legtöbbször életkora vagy gyakran egészségi állapota miatt (pl. eszméletlen bármi okból). Ekkor természetesen nem lehet törvényes képviselő (szülő, gyám, gondnok) megjelenésére vagy kirendelésére várni. A probléma megoldását az Eütv. – vitatható módon – a Ptk. rendelkezéseitől eltérően oldotta meg, amit részben magyaráz, hogy sokszor *szükséghelyzet* áll fenn a gyógykezelés során.

A) *Korlátozottan cselekvőképés személyek* esetén a Ptk. szabályai alkalmazandók [Eütv. 3. § t)]. Ez a szabály a terhességmegszaki

Lényegesen bonyolultabb a helyzet az egészségügyi szolgáltatók (vállalkozó, jogi személy, jog személyiség nélküli szervezet), s az őket fenntartó-finanszírozó intézmények között. Az *intézmény fenntartó* az Eütv. 3. § w) pont szerint lehet pl. állami szerv, helyi önkormányzat, egyház, alapítvány, közalapítvány stb. Az intézmény fenntartó és az egészségügyi szolgáltató közötti kapcsolat *közjogi* vagy *magánjogi* jellegű lehet, attól függően, hogy az intézményfenntartó közjogi vagy magánjogi személy. Tényleges helyzetet tekintve azonban fenntartónak minősíthető a *társadalombiztosítás* is, amely alapvetően *polgári jogi szerződés* alapján részben elszámolja az egészségügyi szolgáltatónak a *szolgáltatások* ellenértékét. A szolgáltatókat ténylegesen nyújtó orvos, egészségügyi dolgozó a szolgáltatónak *alkalmazottja* (Ptk. 348. §) vagy *tagja*.

Az egészségügyi *szolgáltatók* nagyrészt *egészségügyi intézményeken* keresztül nyújtják szolgáltatásaikat [Eütv. 3. § g), pl. gyógyintézetek stb.]

Az egészségügyi szolgáltatók, s a beteg közötti polgári jogi szerződéses kapcsolatok az alábbiakban vázolhatók.

kítási eljárásban nem érvényesül; itt megmagyarázhatatlan módon a terhességmegszakításhoz a törvényes képviselő *tudomásul vevő* jognyilatkozata kell. (Magzati élet védelméről szóló tv.) Ilyen jognyilatkozatot a Ptk. nem ismer.

B) Ha a beteg *cselekvőképtelen*, s nincs törvényes vagy ügyleti képviselője, az Eütv. egy *széles hozzátartozói (élettársi) kört felruház képviselési joggal* [Eütv. 16. § (2), (3), (4)]. A gond itt abban jelentkezik, hogy az orvos nyilván nem tudja felmérni, hogy a beteggel „közös háztartásban él-e a hozzátartozó (élettárs) vagy, hogy egyáltalán fennáll-e a rokon kapcsolat. A törvény ezzel a vitatható megoldással nyilván a felelősséget akarja levenni az eljáró orvostól, viszont nem szól semmit az ily módon képviselővé vált személy felelősségéről. Bár a 16. § (4) és (5) bek. korlátozza az ilyen nyilatkozatokat (invazív beavatkozásokra) a nyilatkozattételi jog túl széles és meglehetősen korlátlan.

C) Bizonyos esetekben a törvény az ilyen *jognyilatkozatoktól is eltekint*. (*Vélelmezett beleegyezés*), illetve egyáltalán nincs szükség beleegyezésre (Eütv. 17–18. §). Bár a „szükséghelyzet” megléte indokoltá teszi, hogy az orvos bizonyos esetekben ne jognyilatkozatok keresésével foglalkozzon (pl. életveszély, műtét kiterjesztése stb.) a rendelkezések is meglehetősen széles, parttalan mérlegelést, s beavatkozást tesznek lehetővé.

Összességében az Eütv. képviselési szabályai a Ptk. rendelkezéseitől eltérően mind személyileg, mind tartalmilag nagyon széles körű képviselést tesznek lehetővé – illetve bizonyos esetben teljesen eltekintenek a cselekvőképtelenek képviselésétől. Mind ezt teszi a „szükséghelyzetek” megoldására, de ugyanakkor az orvosi felelősség csökkentésére is.

D) Meghatározott esetben képviselőre a *betegjogi képviselő* is jogosult (ld. később).

III. Fejezet: Az orvosi jogviszony keletkezése, módosulása és megszűnése

Az Eütv. nem nevesíti közvetlenül az orvosi jogviszony során létrejövő szerződéseknak keletkezését, módosulását, s megszűnését, ezekre a kérdésekre *közvetve* a beteg és orvos jogai–kötelezettségei található megoldás. A Ptk. vonatkozó szabályai e körben csak közvetve érvényesülnek, mivel általában *speciális szabályok* érvényesülnek, melyek kizárják általában alkalmazhatatlanná teszik a Ptk. szabályait (pl. ajánlat – ajánlat elfogadás mechanizmusa, egyezség, felmondás stb.).

1. Az orvosi szerződés megkötése

Az orvosi szerződés megkötése mind a beteg, mind az orvos részéről egy *tájékoztatósi-vizsgálati* folyamat lezárása.

- a) A beteg panaszával, kívánságával felkeres egy orvost – vagy magánorvost vagy a társadalombiztosítási ellátás keretében egészségügyi intézményt –, s ezzel kifejezi kívánságát a szerződéskötésre. Ha a beteg a vizsgálatok, tájékoztatás után *beleegyezik* a kezelésbe, beavatkozásba a beteg részéről létrejön a szerződés. A beleegyezés általában *szóban* történik, de létrejöhet a szerződés ráutaló magatartással és írásban. A beteget e körben megilleti az egészségügyi ellátáshoz való jog (Eütv. 6–9. §), s a szabad orvosválasztás joga (Eütv. 8. §) mindkettő a jogszabályok keretei között (ld. később).
- b) Az orvos – a szolgáltató képviselőjeként vagy egyéni vállalkozóként – szolgálati helyén, rendelésén való megjelenésével fejezi ki az adott időben a szerződéskötésre való készségét.

Az orvost általában *szerződéskötési kötelezettség* terheli. Megilleti a gyógmódválasztás szabadsága (Eütv. 129–130. §), de a *vizsgálat az ellátás megtagadásának joga* csak a jogszabály által meghatározott körben lehetséges.

- ba) *Sürgős szükség* esetén az orvos (egészségügyi dolgozó) – időponttól és helytől függetlenül – *elsősegélyt nyújt*, illetve a szükséges intézkedéseket haladéktalanul megteszi (Eütv. 125. §). Ez a gyakorlatban pl. azt jelenti, hogy az orvos baleset helyszínén mintegy „szolgálatba” kell, hogy helyezze magát az illetékes orvos (mentő) megérkezéséig.
- bb) Az orvos előtt megjelent beteg, panaszait, kívánságát az orvos *megvizsgálja*. A *vizsgálat megtagadásának joga* csak szűk körre terjed ki [Eütv. 126. § (2) és 131. § (1) bek.]. A beteg vizsgálata általában *széleskörű*, kiterjed valamennyi panaszra, egyéni körülmények feltárására [Eütv. 126. § (2), (3) bek.]. A vizsgálat után az orvos *tájékoztatja* a beteget (ld. később).
- bc) Ha a beteg a tájékoztatás után az ellátást igénybe kívánja venni, az orvost általában *szerződéskötési kötelezettség* terheli.

Ez alól *kivételt* jelent:

- az ellátás megtagadásának joga, mely *szélesebb* körű a vizsgálat megtagadásának jogánál (Eütv. 131–133. §);
- ha nincsenek meg az ellátás személyi és tárgyi feltételei a beteget a megfelelő helyre irányítja [Eütv. 126. § (2) bek.].

Így a *szerződés megkötése a vizsgálat-tájékoztató-beleegyezés* mechanizmusában jön létre. A vázolt mechanizmus szerint a szerződés általában *szóban* jön létre, bár nincs akadálya az *írásbeli szerződéskötésnek* sem (pl. írásbeli tájékoztatás – írásbeli beleegyezés. Vagy az ivarsejt és embrióadományozás, valamint az élők közti szervadományozás során az Eütv. ugyan „nyilatkozatról”, s „nyilatkozat elfogadásáról” szól, ez tartalmát tekintve *írásbeli szerződés*.) A szerződés létrejöhet *ráutaló magatartással* is (pl. elsősegélynyújtás sürgős szükség esetén, vagy a beteg beveszi az orvos-ságot stb.).

Az orvos felelőssége azonban nem minden esetben a szerződés megkötése után kezdődik; fennállhat a felelősség a szerződés megkötése előtt is pl. diagnosztikai tévedésért hibás tájékoztatásért, a vizsgálat elmulasztásáért.

A beteg *szerződéskötési szabadsága* is bizonyos esetben korlátozott; így a társadalombiztosítási ellátás során csak korlátozottan illeti meg a szabad orvosválasztás, illetve hatósági jellegű kényszerintézkedéseknél (pl. járványügy, pszichiátriai betegek sürgős szükség szerinti ellátása) *szerződéskötési kötelezettsége* van, de a felek között akkor is polgári jogi szerződés jön létre.

2. Az orvosi szerződés módosítása (módosulása)¹³

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény nem rendelkezik a szerződés módosításáról, s a Ptk. rendelkezései sem alkalmazhatók egyértelműen. Értelemszerűen kizárt pl. az engedményezés, a tartozásátvállalás, a polgári jogi egyezség, vagy a clausula rebus sic stantibus szabályának alkalmazása. Mindez fakad az orvosi jogviszony *bizalmi jellegéből* is.

Ugyanakkor a gyakorlatban sűrűn előfordulhat a szerződés módosítása a felek között; különösen a szerződés tartalmában következhet be módosítás, tekintettel az orvosi jogviszony sajátosságaira.

Az *alanyváltozás* jóformán kizárt a szerződésben. A beteg nem engedményezheti jogosultságait, úgyszintén a tartozásátvállalás is inkább csak elviekben fordulhat elő. (A magánorvos megállapodik a kezelés átvállalásában egy egészségügyi intézménnyel, vagy másik magánorvossal; ez azonban inkább a szerződés megszüntetése és új szerződés kötése útján mehet végbe.) Szintén nem ez a helyzet, ha a beteg intézményen belül él a *szabad orvosválasztás jogával* (Eütv. 8. §). Ebben az esetben az intézmény a szerződő fél, s ha a beteg intézményen belül másik orvost választ, az nem eredményez alanyváltozást.

A szerződés *tartalmának* változása gyakran fordul elő a jogviszony jellegéből adódóan. Az orvos *gyógmódválasztási szabadsága*, párosulva a *beteg önrendelkezési jogával* és a *betegség alakulásával* értelemszerűen magában hordja azt a lehetőséget, hogy a szerződés eredeti tartalma – alapvetően a felek közös megegyezésével – a kezelés folyamán változzon.

A szerződés tartalmának módosulása az Eütv. is lehetőséget ad:

- A pszichiátriai kezelések körében a betegállapotának rosszabbodása miatt az önkéntes gyógykezelés átalakulhat sürgősségi gyógykezeléssé [Eütv. 198. § (8) bek.];
- Az invazív beavatkozás esetén szükségessé válhat a beavatkozás kiterjesztésére – bizonyos esetekben függetlenül a beteg beleegyezésétől [Eütv. 18. § (1) bek.].

3. A szerződés megszűnése

Az orvosi szerződés megszűnhet *teljesítéssel*, a *felek akartából*, ritkábban a *beteg vagy az orvos személyében keletkező okból*.

A szerződés leggyakrabban a *teljesítéssel* szűnik meg; a felek teljesítik kötelezettségeiket, a beteg meggyógyul. Ebben az esetben a felek részéről külön megszüntető aktusra nincs szükség.

A *felek közös akaratából* a jövőre nézve *megszűnhet* a szerződés. Ez nem állhat fenn bizonyos esetekben; pl. sürgősségi ellátás, elsősegély nyújtása, öngyilkos életének megmentése, járványügyi beavatkozások stb.

Itt a szerződés bizonyos kényszer elemeket is tartalmaz, s a beteg még az orvos akartával egyezően sem kívánhatja a jogviszony megszüntetését – csak akkor, ha a kényszer elemek szükségessége megszűnt (pl. az öngyilkos lett szándékáról).

A felek egyoldalú nyilatkozatával is megszűnhet a jogviszony. A beteget megilleti az *intézmény elhagyásának joga* (Eütv. 12. §), s az orvost megilleti az *ellátás megtagadásának joga* (Eütv. 131. §) akár a szerződés megkötése után is.

Teljesítésen, s a felek akaratán kívüli okból megszűnhet a szerződés a beteg vagy az orvos személyében keletkező okból. A beteg halála megszünteti az orvosi jogviszonyt, míg a cselekvőképesség elvesztése a beteg részéről általában nem szünteti meg a szerződést, csupán a képviseleti rendszerben hoz létre változások

kat (ld. korábban). Az orvos halála csak magánorvosi szerződés esetén szünteti meg a jogviszonyt, csakúgy, mint mikor az orvost törlik az orvosi nyilvántartásból (Eütv. 113. §).

Jobbágyi Gábor

JEGYZETEK

- 1 Berényi–Martonyi–Szamel: *Magyar államigazgatási jog*. Tankönyvkiadó, Bp. 1980, 295. o. és Faludi–Jutasi–Kalas–Szalai: *Magyar államigazgatási jog*, Különös rész II. 42. o.
- 2 Törő Károly: *Orvosi polgári jogi viszony*. KJK, Bp. 1965; Törő Károly: *Az orvosi jogviszony*. KJK 1986 31. o.; Jobbágyi Gábor: *Személyiségi jogok – egészségügyi szerződés*. Jogtudományi Közlöny 1984. 1. sz. 26. o.
- 3 Ld. részletesen Dósa Ágnes: *Az orvos kártérítési felelősége*. HVG-ORAC 2004, 62–65. o.
- 4 Törő Károly: 2. alatti művei
- 5 Ld. részletesen 3. alatt 65–74. o.

- 6 Erwin Deutsch: *Medizinrecht*. Springer 1999, *Lauf-Uhlenbruch*: Handbuch des Arztrechts. Beck, München 1999.
- 7 Ld. részletesen 3. alatt 66. o.
- 8 Ld. részletesen 3. alatt 66. o.
- 9 Ld. részletesen Jobbágyi Gábor: *Az ember mint kár?* Jogtudományi Közlöny 2004. 1. sz. 1–9.
- 10 Ld. részletesen *Lauf-Uhlenbruch* 6. alatti műve. 317–352 között, az orvosi szerződés különleges formái keretében.
- 11 Ld. Erwin Deutsch 6. alatti műve 60–62. o.
- 12 Ld. 10. alatt 314. o.
- 13 Ld. részletesen 3. alatt 74–80.

Szerződésátruházás

A polgári jog kodifikációja során felmerült a szerződésengedményezés szabályozásának szüksége. Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Tematikája¹ kimondja, hogy „[a]z engedményezés és a tartozásátvállalás intézményeit kombináló szerződésengedményezés jogi feltételeire az új Ptk.-ban megfelelő szabályokat kell alkotni.”² Lászlófi Pál és Leszkoven László a Polgári Jogi Kodifikáció hasábjain publikált tanulmányukban – a Konceptió céljával egyetértve, módszertanával azonban vitatkozva – rámutatnak, hogy „az üzleti élet nézőpontjából mindenféleképpen szükséges a szerződés-átruházás szabályainak törvényi megfogalmazása, azonban ennek során új szabályok megalkotására van szükség (...), a szerződés-átruházás (...) engedményezés és tartozásátvállalás kombinációjaként való felfogása nem tartható.”³ A jelen tanulmány – a szerzők problémafelvetésével egyetértve – javaslatot kíván tenni a szerződésátruházás szabályozására.

A polgári jog kodifikációja során olyan szabályok megalkotására van szükség, amelyek a teljes szerződési pozíció átruházását lehetővé teszik. Mindez nem oldható meg az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályainak alkalmazásával, ahhoz egy sui generis jogügyletet kell az új Ptk.-ban megalkotni: a szerződésátruházást. A szabályok kialakítása során szükséges az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályaihoz visszanyúlni. Ezt azonban pusztán a szabályozandó helyzetek hasonlósága teszi szükségessé.

A szerződésátruházás dogmatikailag nem konstruálható meg az engedményezés és a tartozásátvállalás „megfelelő” alkalmazásával, mivel

1. az engedményezés és a tartozásátvállalás analóg kezelése – azok eltérő jellegzetességei miatt – hibás;
2. a tartozásátvállalást dogmatikailag hibásan szabályozza a Ptk., mivel az nem a régi és új adós kétoldalú szerződése, amelyhez a hitelező hozzájárulása szükséges, hanem az háromoldalú szerződés (nováció);

3. az engedményezés és a tartozásátvállalás nem az adósi és a kötelezetti pozíció, hanem csupán kötelemekből fakadó egyes követelések vagy tartozások alanyának megváltoztatására alkalmas.

A jelen tanulmány szerzője az elmúlt években publikálta a követelések engedményezésének és a tartozások átvállalásának újra-szabályozására vonatkozó javaslatait.⁴ Mivel ezen szabályok determinálják a szerződésátruházás szabályozását is, a jelen tanulmány összefoglalja az engedményezés és a tartozásátvállalás leg-

főbb dogmatikai jellemzőit, valamint nemzetközi kitekintéssel vizsgálja a szerződésátruházás fogalmát, annak dogmatikai hátterét és javaslatot tesz annak szabályozására.

FOGALMI DILEMMÁK

A jogintézmény elnevezése

Mielőtt a szerződéses pozíció átruházásának vizsgálatára rátérnénk, elkerülhetetlen a használt terminus technicusok vizsgálatára. A hazai és a nemzetközi jogirodalomban két elnevezése terjedt el a jogintézménynek: a szerződésengedményezés és a szerződésátruházás. A kétfajta megközelítés jól látható az Európai Szerződési Jogi Alapelvek és az Unidroit Alapelvek összevetéséből. Az előbbi 12. fejezetének 2. címe a szerződés átruházása (*transfer of contract*), míg az utóbbi 9. fejezetének 3. címe a szerződésengedményezés (*assignment of contracts*) címet viseli.

Mindkét fogalom hibás. Mivel az engedményezés kizárólag követelések átruházására szolgál, az engedményezés alkalmatlan a szerződési pozíció átruházására; nem megfelelő ezért a szerződésengedményezés kifejezés. A jogintézmény lényegét pontosabban fejezi ki a német és a svájci terminológia által alkalmazott szerződésátruházás (*Vertragsübertragung*). A kifejezés még így is félrevezető, hiszen átruházni kizárólag olyan – tág értelemben vett – dolgokat lehet, amely fölött az átruházó rendelkezési joggal bír. A szerződési pozíció nem tekinthető ilyennek. Mindezek előrebocsátásával, jobb híján, a jelen tanulmány a szerződésátruházás kifejezést használja.

A jogviszony alanyai

A jogintézmény elnevezése mellett problematikus a jogviszony alanyainak elnevezése is. A külföldi jogok általában az engedményezés terminológiáját alkalmazzák a szerződési pozíció átruházására is. Az olasz jog például engedményező, engedményes és engedményezett félről beszél. Az előzőekben említett megfontolásokról az engedményezés terminus technicusait alkalmatlannak tartjuk a szerződésátruházás esetén. *Szükséges ezért új fogalmak bevezetése a szerződésátruházás alanyainak megjelölésére.* Az el-

nevezés alapját a feleknek az eredeti szerződéshez való viszonya adhatja: így beszélhetünk a *szerződésből kilépő*, a *szerződésbe belépő* és a *szerződésben maradó* félről.

Engedményezés

1. Az engedményezés – az elterjedt felfogás ellenére – nem vezet a jogosulti pozícióban alanycserére, az *kizárólag követelések átruházására szolgál*.

2. *A követelésátruházás szabályai megkonstruálhatóak a tulajdonátruházás klasszikus szabályainak analógiájára.* Az analógia alkalmazását az teszi lehetővé, hogy az engedményezés tárgya, a követelés, az engedményező vagyonának aktívuma, afölött az engedményezőt rendelkezési jog illeti vagy illetheti meg.

3. *Az új Ptk.-ban a lehető legszélesebb körben el kell ismerni a követelések engedményezhetőségét.* Ez alól kizárólag két kivétel létezik: a jogszabályi tilalom és a szolgáltatás személyes jellege folytán nem engedményezhető kikötések. Az engedményezést kizáró kikötések érvényesek, de harmadik személyekkel szemben hatálytalanok. Szükséges kimondani, hogy az engedményezést kizáró kikötés megszegése miatt az adós nem lesz jogosult megtámadni az eredeti vagy az engedményezési szerződést: ez ugyanis értelmetlenné tenné az ilyen kikötések kötelmi hatályának a kimondását.

4. *Főszabályként szükséges elismerni az osztható követelések részének engedményezhetőségét* a zálogjogi szabályok⁵ mintájára. Ugyanakkor a részleges engedményezés az adósa nézve komoly költségekkel járhat, szükséges ezért kimondani, hogy az adós a követelések részleges engedményezésével kapcsolatban felmerült költségeinek megtérítését követelheti az engedményezőtől.

5. A bírói gyakorlat bizonytalanságai miatt szükséges *kimondani a jövőbeli követelések engedményezhetőségét.* A Ptk. elismeri a jelenleg nem létező vagy nem az eladó tulajdonában lévő dolog adásvételére kötött szerződést, valamint a zálogjogi szabályok lehetővé teszik zálogjog létrehozását a zálogkötelezett javára jövőben keletkező jogokra és követelésekre. Dogmatikailag alaptalan és gazdaságilag irracionális lenne ezért a jövőbeli követelések engedményezésének tilalma.

6. *Az új Ptk.-ban szükséges kimondani a követelések tömeges engedményezésének érvényességét.* A nem egyedileg meghatározott követelések engedményezése nem érvénytelen, ha az engedményezett követelések azonosíthatóak, azaz legkésőbb a követelés létrejöttkor megállapítható, hogy az adott követelés az engedményezett követelések közé tartozik-e.

7. *A biztosítéki engedményezés kérdéseit nem az engedményezés szabályai között szükséges rendezni.* A zálogjogi szabályoknak kell választ adni arra a kérdésre, hogy az új Ptk. kizárólagos dologi hitelbiztosítéknak tekintik-e a zálogjogot, vagy a jogalkotó elismeri a fiduciárius hitelbiztosítékokat is.⁶

8. Bár a külföldi jogokban egyre szélesebb körben terjed el az engedményezési szerződés kötelező írásba foglalása, *az új Ptk.-ban álláspontunk szerint nem szükséges szakítani a hatályos megoldással, azaz a formátlanság elvével.* Az engedményezési szerződés létrejöhet írásban, de semmi akadálya sincs a szóbeli vagy akár a ráutaló magatartással létrejövő engedményezési szerződésnek sem.

9. *Szükséges az új Ptk.-ban szabályozni az eredeti szerződés módosításának a joghatásait,* mivel az eredeti szerződés módosítása csorbíthatja az engedményes jogait. Az adós és az engedményező kötelmi jogviszonyukat szabadon módosíthatják. Ez azonban – mivel abba az engedményesnek nem lehet beleszólása – az engedményes jogait nem befolyásolhatja. Szükséges ezért kimondani, hogy az adós értesítését követően az adós és az engedményező szerződésének módosítása nem érinti az engedményesnek az adóssal szemben fennálló jogait.

10. *Az engedményezési szerződés a megkötésének időpontjában hatályossá válik,* az adóssal szembeni joghatások kiváltásához

azonban ezen felül az engedményezésről szóló értesítés is szükséges. Az új szabályok megalkotása során több ponton is módosítandóak a Ptk.-nak az értesítésre vonatkozó szabályai. A joggyakorlat bizonytalanságának kiküszöbölése érdekében szükséges elhagyni a Ptk. 328. § (3) bekezdésének első mondatát, amely előírta, hogy az engedményezésről a kötelezettet értesíteni kell. Az új Ptk.-ban kizárólag azt szükséges kimondani, hogy az engedményezésről az engedményes és az engedményező is jogosult az adóst értesíteni.

11. *Szükséges szabályozni a többszöri értesítés különböző fajtáinak joghatásait.* Többszöri engedményezés esetén, azaz ha az adós azonos követelés engedményezéséről többször kap értesítést, az adós akkor szabadul, ha az elsőként kapott értesítésnek megfelelően teljesít. Ha az adóst az engedményes és az engedményes engedményese is értesíti (utólagos engedményezés), az adós akkor szabadul, ha az utolsó értesítésben foglaltaknak megfelelően teljesít.

12. *Az adós által felhozható kifogások körét és a beszámítás kérdését megfelelően szabályozza a hatályos Ptk.* Szükséges azonban kimondani, hogy érvényes és az engedményes által is érvényesíthető az adós és az engedményező közötti szerződés azon kikötése, amely szerint az adós nem jogosult az engedményezett követeléssel szemben beszámítással érvényesíteni az engedményezővel szembeni követeléseit.

13. *Szükséges pontosítani a Ptk. szavatossági szabályait,* a Ptk. hatályos szabályai ugyanis nem tisztázzák az engedményező felelősségének kérdését. Célszerű az engedményező felelősségét – annak tartalmát pontosan meghatározva – a korábbinál szélesebb körre kiterjeszteni. E szerint az engedményező az engedményessel szemben szavatol: a) a követelés létezéséért; b) a követelés felett való rendelkezési jogának fennállásáért; c) az adósnak az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában való fizetőképességéért; és d) azért, hogy az adósnak nincs olyan ellenkövetelése, amelyet az engedményezett követelésbe való beszámítás útján érvényesíthet.

Tartozásátvállalás

1. *Tartozásátvállalás esetén tulajdonátruházásról, illetve rendelkezési jogról nem beszélhetünk.* A rendelkezési jog, a tulajdonjog részjogosítványként, a dologi jogok körébe tartozik, így közvetett tárgya csak olyan „dolog” lehet, amely dologi jog tárgya. Mínd a tulajdonátruházás klasszikus tárgyai: a dolgok, mind pedig követelések esetén a jogosult vagyonának olyan elemeiről van szó, amely felett az átruházó fél (az eladó, illetve az engedményező) rendelkezési joggal bír. A vagyon feletti rendelkezés kizárólag a vagyon aktív elemei felett értelmezhető; *passzívumon dologi jog tárgya nem tud lenni,* azon rendelkezési jog nem állhat fenn.

2. *Hibás az a felfogás, amely a tartozásátvállalást olyan kétoldalú jogügyletként kezeli, amelyhez a hitelező hozzájárulása szükséges.* A tartozásátvállalás kizárólag háromoldalú szerződéssel valósulhat meg, tehát az ügylet mindhárom alanya jogviszonyba kell, hogy kerüljön egymással. Sem a régi és az új adós között, sem a hitelező és az új adós között nem jöhet létre tartozásátvállalási szerződés, mivel a szerződés tárgya passzívum, azzal rendelkezni nem lehet. A hitelező hozzájárulása a tartozásátvállaláshoz nem elégséges, mert ezáltal a hitelező nem válik szerződő félle, amely pedig elengedhetetlen az ügylet létrejöttéhez.

3. *A tartozásátvállalás nováció.* A kötelezettség nem választható el a kötelezett személyétől: míg engedményezés esetén a jogosult személye változik, addig tartozásátvállalás esetén a kötelezett személye kell, hogy változzon. Ez nem történhet másképp, mint a régi adósság megszüntetésével és új létrehozásával. Az a szerződés, amelyben egy szerződés alanyai, valamint egy harmadik személy megállapodnak, hogy a szerződés egyik alanya helyett e harmadik személy fog teljesíteni, nem átruházás és nem is szerződésmódosítás, hanem nováció.

4. A tartozásátvállalás nem eredményez adócsere-t, mivel a tartozásátvállalás egyes tartozások és nem a teljes adósi pozíció átruházását szolgálja.

5. A tartozásátvállalástól szükséges megkülönböztetni a teljesítésátvállalást és a tartozáselvállalást. A teljesítésátvállalás a régi és az új adós szerződése, amelyben az új adós arra vállal kötelezettséget, hogy esedékességgel a régi adós tartozását maga fogja teljesíteni. Tartozáselvállalás esetén az átvállaló és a hitelező közvetlen jogviszonyba kerülnek egymással, a hitelező jogosult az átvállalótól követelni a tartozás teljesítését, a régi adós azonban nem szabadul a kötelemből. Tartozásátvállalás esetén az eredeti adós szabadul a kötelemből és helyére új adósként az átvállaló lép.

6. Az új Ptk.-ban szükséges kimondani, hogy a jogosult a tartozásátvállaláshoz a hozzájárulását előzetesen is megadhatja. Előzetes hozzájárulás esetében a tartozásátvállalás a jogosult értesítésével válik hatályossá. A jogosult az előzetes hozzájáruló nyilatkozat megtételekor fenntarthatja a jogot a hozzájárulás visszavonására. Ellenkező esetben azonban a hozzájárulás nem vonható vissza.

7. Mivel a nováció eredményeképp az eredeti szerződés megszűnik, szükséges lehetővé tenni, hogy a zálogjogosult hozzájárulása esetén a zálogjog az eredeti ranghelyen jöjjön létre újra. Szükséges továbbá a csődjogi szabályokat módosítani, hogy azokban az esetekben, amelyekben a kötelelem keletkezése időpontjának jelentősége van, nováció esetén az eredeti kötelelem létrejöttének időpontja legyen meghatározó.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Szerződésátruházás a külföldi kódexekben

A külföldi jogok túlnyomó része nem szabályozza a szerződésátruházás jogintézményét. Kivétel ezalól a legújabb magánjogi kodifikáció terméke, a holland Burgerlijk Wetboek, valamint az olasz Codice civile és a portugál Código civil.

A BW 6:159. cikkelye szerint a szerződésátruházás a három fél által kiállított okiratban lehetséges. A holland szabályozás értelmében a szerződésátruházás eredményeképp az átruházó teljes szerződési pozíciója átszáll a szerződésbe belépő félre. A BW nem tartalmaz speciális szabályt a szerződésátruházásra: ezekre az esetekre is a tartozásátvállalás szabályait (előzetes hozzájárulás lehetősége, felhozható kifogások, átszálló biztosítékok) rendeli alkalmazni.

Az olasz Codice civile 1406–1410. cikkelyei szabályozzák a szerződésátruházást (szerződésengedményezés cím alatt). Az 1406. cikkely meghatározása szerint a szerződésátruházás az engedményező és egy harmadik személy (engedményes) megállapodása, amelyhez a szerződésben maradó fél (engedményezett) hozzájárulása szükséges. A szerződési pozíció átruházására olyan szerződések esetében van lehetőség, amelyekben a szerződő felek kölcsönösen szolgáltatásokkal tartoznak. A hozzájárulást a másik fél előzetesen is megadhatja: ilyen esetekben az átruházás akkor hatályosul, amikor a hozzájáruló felet az átruházásról értesítették vagy amikor ő arról tudomást szerzett. Az átruházó fél főszabályként szabadul a kötelemei alól, a másik fél azonban a hozzájáruló nyilatkozat megadásával egyidejűleg úgy is nyilatkozhat, hogy az átruházó az új szerződő fél nemteljesítése esetén teljesítésre lesz köteles. Ebben az esetben a nemteljesítésről tizenöt napon belül értesíteni kell az átruházót. Ha az értesítés elmarad, a kárt a szerződésben maradó fél köteles megtéríteni (1408. cikkely). Az 1409. cikkely szerint a szerződésben maradó fél az új szerződő féllel szemben minden olyan kifogást felhozhat, amely a szerződésből származik. Azon kifogásokat, amelyek az eredeti szerződő féllel való más jogviszonyból származnak, csak akkor jogosult felhozni, ha ezt a jogát a hozzájárulás megadásának időpontjában fenntartotta. Az 1410. cikkely az átruházó fél szavatosságát szabályozza. Az átruházó szavatol az átruházóval szerződés érvényességéért. Ha az engedményező elvállalja a szavatossá-

got a szerződés teljesítéséért, akkor kezesként felel az engedményezett szerződő fél kötelezettségeiért.

A portugál Código civil a szerződéses pozíció engedményezése cím alatt szabályozza a szerződésátruházást. A szerződésátruházás fogalmát tartalmazó 424. cikkely megegyezik a Codice civile 1406. cikkelyével. A 425. cikkely szerint az engedményezett szerződés jogügylettípusa határozza meg az átruházás formáját, a szerzőképességre és a felek közötti jogviszonyra vonatkozó szabályokat. A 426. cikkely értelmében főszabályként a Codice civilben is csak a szerződés érvényességéért áll fenn szavatosság. A felek azonban külön kiköthetik a kötelezettségek teljesítéséért való felelősséget is. A kifogásokra vonatkozó szabályozás (427. cikkely) is megegyezik a Codice civile szabályával.

A teljesség kedvéért említjük meg a rendkívül pragmatikus amerikai szabályozást. Bár a UCC és a Restatement (Second) of Contracts (1981) szóhasználatában a jogokat engedményezni (*assign*), a kötelezettségeket átvállalni (*delegate*) lehet, a UCC és a Restatement is tartalmaz szabályt az engedményezés szó értelmezésére. E szerint ha a szerződés szóhasználatából más nem következik, a „szerződés” vagy „szerződésből fakadó minden jog” engedményezése és más hasonló kifejezések esetén a tartozások átvállalását és a jogok engedményezését irányozzák elő a felek.⁷

Szerződésátruházás a nemzetközi kodifikációban

Az elmúlt néhány évben két nemzetközi instrumentum is kiterjesztette a szabályozását az engedményezés és a tartozásátvállalás mellett a szerződésátruházásra is: az Unidroit Kormányzó Tanácsa által 2004 tavaszán elfogadott az Unidroit Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveinek (a továbbiakban: Unidroit Alapelvek) újabb kiadása és az Ole Lando vezette munkacsoport által 2000-ben publikált Európai Szerződési Jogi Alapelvek (a továbbiakban: Európai Alapelvek) harmadik, egyben utolsó része.

Az Unidroit Alapelvek⁸ a szerződésengedményezés címet viselő 9.3. pontban rendkívül tömören, mindössze hét cikkelyben szabályozza a szerződési pozíció átruházását. A 9.3.1. cikkely a szerződésengedményezést úgy definiálja, mint az engedményező (*assignor*) szerződésből fakadó jogainak és kötelezettségeinek az átruházását. A beszámítás és az átszálló jogok kérdésére 9.3.6–7. cikkelyek az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályait rendelik alkalmazni. A további szabályok sem részletezik különösképpen a szerződésátruházás specialitásait. A szabályozás azon alapul, hogy a szerződésátruházás az engedményező és az engedményes kétoldalú jogügylete, amelyhez az eredeti szerződés másik felének (*other party*) a hozzájárulása szükséges. A hozzájárulással kapcsolatban az Unidroit Alapelvek – a tartozásátvállalás szabályaival összhangban – kimondja, hogy azt a másik fél előzetesen is megadhatja.⁹ Ilyen esetekben a szerződésátruházás értesítéssel vagy tudomásulvétellel (*acknowledgement*) válik hatályossá.¹⁰ A szerződésátruházás joghatásai is megegyeznek a tartozásátvállalás joghatásaival. A 9.3.5. cikkely alapján a hozzájárulás során a másik fél három lehetőség közül választhat: elengedheti a kötelemből az engedményezőt vagy őt megtarthatja sortartó kezesként vagy egyetemleges kötelezettként. A 9.3.5.(3) cikkely értelmében a felek eltérő rendelkezése hiányában az átruházó egyetemleges kötelezett marad.

Az Európai Alapelvek¹¹ még egyszerűbb megoldást választott, amikor a szerződésátruházásra vonatkozó szabályait egyetlen cikkelyben (összesen két bekezdésben) szabályozta. Egy rövid definíciót követően a 12:201. (2) cikkelyében kimondta, hogy a követelések tekintetében az engedményezés (11. fejezet), míg a tartozások tekintetében a tartozásátvállalás szabályai (12:101–102. cikkelyek) alkalmazandóak. A 12:201 (1) cikkely értelmében az eredeti szerződés egyik alanya és egy harmadik személy megállapodhatnak a szerződési pozíció átruházásáról. Az átruházás hatályosságához az szükséges, hogy az átruházóval szerződő személy az átruházáshoz hozzájáruljon.

Szerződésátruházás a jogirodalomban

Bár sem a német, sem az osztrák, sem a svájci jog nem szabályozza a szerződésátruházást, a német nyelvű jogirodalom vizsgálja a szerződésátruházás dogmatikáját. A jogirodalom kezdetben azt a megközelítést alkalmazta, hogy a szerződésátruházás jogszabály kifejezett rendelkezése hiányában is minden különösebb probléma nélkül megvalósítható, mivel az nem más, mint az engedményezés és a tartozásátvállalás „keveréke” (*Zerlegungstheorie*). Ezt a megközelítést tükrözik az előzőekben bemutatott nemzetközi jogi instrumentumok.

Ez a felfogás azonban a közelmúlta megváltozott. A jogirodalom felismerte, hogy sem az engedményezés, sem a tartozásátvállalás nem alkalmas a hitelezői és a kötelezetti pozíció átruházására, így a teljes szerződési pozíció átruházása sem képzelhető el pusztán az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályainak „megfelelő alkalmazásával”.

Larenz szerint „[a]z engedményezés mindig kizárólag egyes követelésekre és azok járulékaire vonatkozik, nem pedig az egész jogviszonyra. Ebből következik, hogy az adós pozícióját az engedményezés nem érinti, különösen megmarad az adós jognyilatkozatainak címzettje ugyanaz (pl. adásvétel esetén a szerződés megtámadása az akaratnyilatkozat hibája, mennyiségi kifogás, változások bejelentése stb. miatt).²¹² Tartozásátvállalás esetén mindez azt jelenti, hogy „az adós rendelkezésére álló alakító jogok, mint például az adós választási joga a hitelező választási jogának nemgyakorlása esetén immár az átvállalót illetik. Ezzel szemben a régi adós mint szerződő fél pozíciójában fakadó hatalmasságok (mint például az elállási vagy felmondási jog) vagy az adós személyéhez kapcsolódó jogok (megtámadási jog) továbbra is a régi adóst illetik meg. Ugyanígy továbbra is a régi adóst illeti meg pénztartozás esetén az adásvétel tárgyának hibája esetén kijavítás vagy árleszállítás követelése.”²¹³ Larenz álláspontja megjelenik a német kommentárokból és az esetjogban is. „A szerződésátruházáshoz mindhárom érintett oldal hozzájárulása szükséges. Az érdekeket megfelelően figyelembe véve a kiváló és a belépő fél kétoldalú szerződése és a szerződésben maradó fél hozzájárulása szükséges a szerződésátruházáshoz. A többségi vélemény szerint azonban a szerződésátruházás megvalósítható háromoldalú szerződéssel is (BGHZ 96, 305)”²¹⁴

Ezzel a felfogással van összhangban az az amerikai megközelítés is, hogy maga „[a] szerződés nem engedményezhető, mivel az kizárólag jogok és kötelezettségek létrehozásának ígérete, amelyből kizárólag az így létrejövő követelések engedményezhetők.”²¹⁵ Hogyha ezt a gondolatot a tartozásátvállalásra is kiterjesztjük, akkor világossá válik, hogy az engedményezés és a tartozásátvállalás nem alkalmas a szerződési pozíció átruházására.

Hasonlóan vélekedik Bucher is, akinek álláspontja szerint „[a] hogy az engedményezés esetében, tartozásátvállalásnál is kizárólag a jogosultság-kötelezettség kapcsolat (*Recht-Pflicht-Beziehung*) kerül átruházásra, míg a kötelelem alanyai változatlanok maradnak.”²¹⁶ Ezt az álláspontot fogadja el az osztrák jog is. Rummel szerint „[A szerződésátruházás] nem kizárólag a követelések engedményezés és a tartozásátvállalás kombinációját jelenti (a mai egységes elmélet (*Einheitstheorie*) szerint, szemben a korábbi *Zerlegungstheorie*vel), hanem az azokhoz kapcsolódó mellékkötelezettségek, különösen például a szerződésből származó alakító jogok (például a megtámadás és az értesítés) átruházását is.”²¹⁷ A *Zerlegungstheorie* kapcsán hívja fel a figyelmet Bucher, hogy „ez a felfogás meghaladott, mivel figyelmen kívül hagyja, hogy a vizsgált jogintézmények alkalmazásával kizárólag egyes követelések és tartozások átruházására kerül sor, nem pedig szerződésmódosító vagy szerződésszüntető alakító jogok hatalmasságok átruházására.”²¹⁸

A *Zerlegungstheorie*-t felváltó egységes elmélet szerint „[szerződésátruházás esetén] a többségi álláspont szerint nem az en-

gedményezés és a tartozásátvállalás kombinációjáról, hanem egy különálló jogintézményről van szó.”²¹⁹ A szerződésátruházás tehát egy *sui generis* jogintézmény, amelyet a szerződésben bentmaradó, a szerződésből kilépő, valamint a szerződésbe újonnan belépő fél háromoldalú szerződéseként szükséges megkonstruálni.²⁰

SZERZŐDÉSÁTRUHÁZÁS A MAI MAGYAR JOGBAN DE LEGE LATA ÉS DE LEGE FERENDA

Hatályos szabályok

A Ptk. nem szabályozza a szerződések átruházását, jogszabály azonban – kivételes körben – rendelkezik a szerződés átruházásáról. Ilyen kivételnek tekinthetőek az alábbiak:

- a) a pénzügyi intézetek között a betétállomány és más visszafizetendő pénzeszközök átruházhatók a betétesek hozzájárulása nélkül [a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 161. § (1) bekezdése];
- b) a biztosítók között átruházható a biztosítási szerződésállomány a jogosultak hozzájárulása nélkül [a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény 93. § (1) bekezdése]²¹;
- c) a befektetési szolgáltató szerződéses kötelezettségei átruházhatók az ügyfelek jóváhagyása nélkül [2001. évi CXX. törvény 198. § (1) bekezdése, végelszámolás és felszámolás esetén: 186. és 194. §]²²;
- d) munkajogi jogutódlás vállalatfelvásárlás esetén [a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 85/A. § a munkavállalók jogainak a vállalkozások, üzletek vagy ezek részeinek átruházása esetén történő védelmére vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, a Tanács 2001/23/EK irányelvvel összhangban];
- e) a bérleti szerződés átszáll a vevőre a bérlet tárgyának átruházásakor [Ptk. 432. § (1) bekezdése];
- f) az utazási szerződést az utas jogosult harmadik személyre átruházni [az utazási és az utazást közvetítő szerződésről szóló 214/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet 9. § (1) bekezdése].

Szerződésátruházás a jogirodalomban és a Konceptióban

A hazai jogirodalomban a nyugat-európai jogirodalomban már meghaladott megközelítés jelenik meg. Az engedményezés és a tartozásátvállalás kapcsán egyhangú a jogirodalom és a joggyakorlat a tekintetben, hogy azok a szerződés jogosulti, illetve a kötelezetti oldalán alanycserével járnak, azaz azok nem egyes követelések és tartozások, hanem a teljes pozíció átruházására szolgálnak. Eörsi az engedményezést „Alanyváltozás a jogosult személyében”, míg a tartozásátvállalást „Alanyváltozás a kötelezett személyében” cím alatt tárgyalja.²³ Bár a Kommentár a Ptk. 328. §-a kapcsán kifejti, hogy „[a]z engedményezés olyan szerződés, amellyel a jogosult a követelését másra ruhazza át”²⁴, a 329. §-hoz fűzött kommentár az engedményezés legfőbb jogi következményeként azt jelöli meg, hogy „[é]rvényes engedményezéssel alanycsere következik be a jogosult személyében.”²⁵

Ezt a megközelítést látszik követni a Konceptió is, amely szabályozni kívánja az engedményezés és a tartozásátvállalás intézményeit kombináló szerződésátruházást. A szabályozás részletesebb elvei helyett a Konceptió kizárólag arra mutat rá az adásvételi szerződés szabályai között, hogy „[a] szerződéses pozícióknak a maguk egészében történő átruházását, pl. a bérleti jog átruházását – a bérbeadó tulajdonos hozzájárulására tekintettel – az engedményezés jövőbeni szabályozásával összhangban kell megoldani.”²⁶

Kodifikációs javaslat: szerződésátruházás novációval

Az új Ptk.-ban a szerződésátruházást az alábbi elvek figyelembevételével kell szabályozni.

1. A szerződésátruházás sui generis jogintézmény; a szerződésből kilépő, a szerződésbe belépő és a szerződésben bentmaradó fél háromoldali szerződése, amely novációt eredményez.

2. A szerződésátruházás eredményeképp a szerződésből kilépő és a szerződésben bentmaradó fél szerződése megszűnik, és az új szerződés a szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél között jön létre.

3. A szerződésátruházás következtében a szerződés tartalma csak azokon a pontokon változik meg, amelyekben a megváltozott alany személyének jelentősége van.

4. Azokban az esetekben, amelyekben a kötelelem keletkezése időpontjának jelentősége van, lehetőséget kell teremteni, hogy az eredeti szerződés létrejöttének időpontja legyen meghatározó.

5. A szerződésátruházás szabályai mögött háttérszabályként – a szabályozandó kérdések hasonlósága miatt – az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályai állnak.

1. *A szerződésátruházás sui generis jogintézmény; a szerződésből kilépő, a szerződésbe belépő és a szerződésben bentmaradó fél háromoldali szerződése, amely novációt eredményez.* A szerződésátruházás célja a szerződési pozíció átruházása. A szerződési pozíciót az egyik szerződő felet a szerződés alapján megillető jogosultságok és az őt terhelő kötelezettségek összessége alkotja. Mivel az engedményezés nem alkalmas a szerződés jogosulti pozíciójának átruházására, és a kötelezetti pozíció sem száll át tartozásátvállalással, a két jogintézmény együttes alkalmazása sem vezethet a teljes szerződési pozíció átruházásához. A szerződésátruházás egy sui generis háromoldali szerződés, amely a nevével ellentétesen nem az átruházás, hanem a szerződés megszüntetése és új szerződés létesítése (nováció) útján valósítható meg.

2. *A szerződésátruházás eredményeképp a szerződésből kilépő és a szerződésben bentmaradó fél szerződése megszűnik, és az új szerződés a szerződésbe belépő és a szerződésben maradó fél között jön létre.* A szerződésátruházás mint nováció fogalmilag az eredeti szerződés megszűnésével jár. A megszűnéssel egyidejűleg a szerződésbe belépő fél és a szerződésben maradó fél között, főszabályként, az eredetivel megegyező tartalommal jön létre a szerződés. A főszabály alól az alábbi két fő kivételcsoport létezik.

3. *A szerződésátruházás következtében a szerződés tartalma megváltozik azokon a pontokon, amelyekben a megváltozott alany személyének jelentősége van.* Egyes kötelmi jogi rendelkezések jelentőséget tulajdonítanak a jogosult vagy a kötelezett személyének. Így például a Ptk. 278. § (1) bekezdése szerint a teljesítés helye főszabályként a kötelezett lakóhelye. Ezekben az esetekben a szerződésátruházás következtében a szerződés módosul: a teljesítés helye – a felek eltérő megállapodása hiányában – a szerződésbe belépő fél lakóhelye lesz. Ezenfelül az új szerződés figyelembe kell, hogy vegye a felek személyében bekövetkező változásokból fakadó szükségszerű következményeket (értesítési címek változása, bankszámlák változása, adott esetben a szállítás módjának változása stb.).

4. *Azokban az esetekben, amelyekben a kötelelem keletkezése időpontjának jelentősége van, lehetőséget kell teremteni, hogy az eredeti szerződés létrejöttének időpontja legyen meghatározó.* A szerződésátruházás eredményeképp az eredeti szerződés megszűnik. Noha a megszűnéssel egyidejűleg létrejön az új szerződés, a nováció nem jogutódlás, ezért a szerződés folytonossága megszakad. Ennek egyes jogviszonyokban nem kívánatos következménye van, így különösen, hogy a szerződést biztosító mellékkötelezettségek (kezeség és zálogjog) az eredeti szerződés megszűnésével szintén megszűnnek. A tartozásátvállalásnál alkalmazott megoldáshoz hasonlóan, szükséges tehát kimondani, hogy a kezes hozzájárulásával a kezeség is fennmarad. A zálogjog kapcsán pedig

ezen túlmenő szabályozásra is szükség van. A nováció következtében, a zálogjogosult hozzájárulása esetén is megszűnik a korábbi zálogjog, és egy új zálogjog jön létre, amelynek rangsora a keletkezésének időpontjához kötődik. Mivel ez jelentősen kedvezőtlenebbé változtathatja a jogviszonyt, és egyenesen lehetetlené teheti a szerződésátruházás alkalmazását. Ennek elkerülése érdekében szükséges a zálogjogi szabályok körében kimondani, hogy nováció esetén az eredeti ranghelyen hozhatják létre a felek az új zálogjogot. A nováció a csődjogi szabályozás szempontjából is releváns: azokban az esetekben, amelyekben a kötelelem keletkezése időpontjának jelentősége van, nováció esetén az eredeti kötelelem létrejöttének időpontját kell figyelembe venni.

5. *A szerződésátruházás szabályai mögött háttérszabályként – a szabályozandó kérdések hasonlósága miatt – az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályai állnak.* A jelen tanulmány azt kívánja bebizonyítani, hogy a szerződésátruházás nem valósítható meg egyszerűen az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályainak alkalmazásával. A dogmatikai tisztázás azonban nem jelentheti a felek üzleti szándékának figyelmen kívül hagyását, és a kodifikáció során nem vezethet az engedményezés és a tartozásátvállalás, valamint a szerződésátruházás szabályainak értelmetlen szétszakításához. A szerződésátruházás szabályozása során – a párhuzamos szabályozás elkerülése érdekében – szükséges az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályaira visszautalni.

NORMASZÖVEG-JAVASLAT**Általános indokolás**

A szerződésátruházást abban a formában, ahogy azt az új Ptk. szabályozza, korábban nem szabályozta sem a Ptk., sem az Mtj. A szerződésátruházás iránt, azaz az iránt, hogy a felek a szerződési pozíciójukat átruházva „kiléphessenek” a szerződésből, jelentős igény mutatkozott. Ptk.-n kívüli jogszabályok már korábban is lehetővé tették a szerződésátruházást pl. az utazási szerződések vagy a biztosítási és a betétállományok esetében.

Az új szabályozás szakít azzal a jogirodalomban széles körben elterjedt nézettel, hogy a szerződésátruházás nem más, mint az engedményezés és a tartozásátvállalás egyidejű alkalmazása. Az új Ptk. a szerződésátruházást – a szerződés jogosulti vagy kötelezetti oldalán a teljes körű alanycsere megvalósítása érdekében – novációként szabályozza, azaz a szerződésátruházási szerződés a szerződésből kilépő, a szerződésbe belépő és a szerződésben bentmaradó fél között jön létre, amely által szerződésből kilépő és a szerződésben bentmaradó fél közötti szerződés megszűnik, és az új szerződés – az eredeti szerződéssel főszabályként azonos tartalommal – a szerződésbe belépő fél és a szerződésben bentmaradó fél között jön létre.

Részletes indokolás**1. § [A szerződésátruházás joghatásai]**

(1) **A szerződésből kilépő, a szerződésben bentmaradó és a szerződésbe belépő fél megállapodhatnak a szerződésből kilépő felet megillető jogok és az őt terhelő kötelezettségek összességének a szerződésbe belépő félre történő átruházásáról.**

(2) **A szerződésátruházás eredményeként a szerződésből kilépő fél és a szerződésben bentmaradó fél közötti szerződés megszűnik. Az új szerződés a régi szerződéssel azonos tartalommal, annak megszűnésének időpontjában a szerződésbe belépő fél és a szerződésben bentmaradó fél között jön létre.**

(3) **A szerződésbe belépő felet mindazon jogok megilletik és mindazon kötelezettségek terhelik, amelyek a szerződésből kilépő felet a szerződésben bentmaradó féllel szemben a**

szerződés alapján megillették és terhelték. A szerződésbe belépő fél nem jogosult beszámítani a szerződésből kilépő félnek a szerződésben bentmaradó féllel szemben fennálló egyéb követelését. A szerződésben bentmaradó fél nem jogosult beszámítani a szerződésből kilépő féllel szemben fennálló egyéb követelését.

(4) A szerződésátruházással a követelést biztosító kezesség a kezes hozzájáruló nyilatkozata hiányában megszűnik. A szerződésátruházással a zálogjog megszűnik. A zálogkötelezett hozzájárulása esetén az új zálogjog az eredeti zálogjog ranghelyén jön létre.

(5) A szerződésátruházás az elévülést megszakítja.

1. A szerződésátruházás szabályozásával megteremti a Ptk. a szerződési pozíció átruházásának a feltételeit. A szerződésátruházás egy sui generis háromoldalú szerződés az eredeti jogviszony alanyai (átruházó és kötelezett) és az átvállaló között. A Ptk. szabálya szakít azzal a megközelítéssel, hogy a szerződésátruházás megvalósítható az engedményezés és a tartozásátvállalás alkalmazásával. Mivel az engedményezés és a tartozásátvállalás is kizárólag egyes kötelek tekintetében alkalmas alanyváltást előidézni, ezért azok alkalmazásával a felek nem érhetik el teljes szerződési pozíció átruházását.

2. A szerződésátruházás nováció: a szerződésátruházási szerződés megkötésével az eredeti szerződés megszűnik, és annak helyén, a korábbi megszűnésével egyidejűleg új kötelelem jön létre. Szerződésátruházás esetén tehát a szerződésbe belépő fél nem a szerződésből kilépő fél jogutódja.

3. Szerződésátruházás esetén a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél helyébe lép. Szükséges ezért szabályozni, hogy milyen jogok illetik meg és milyen kötelezettségek terhelik a szerződésbe belépő felet. A szabályozás alapja, hogy a szerződésátruházás eredményeképp a szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél szerződési pozíciójába lép be. Mivel a szerződési pozíció nem más, mint jogok és kötelezettségek összessége, a szerződésbe belépő felet mindazok a jogok megilletik és mindazok a kötelezettségek terhelik, amelyek a szerződésből kilépő felet megillettek, illetve terhelték.

A (3) bekezdés külön szabályozza, hogy a szerződésbe belépő fél és a szerződésben bentmaradó fél milyen jogviszonyokból származó követeléseit számíthatja be. A szerződésbe belépő fél a szerződésből kilépő fél személyéhez kötődő kifogások kivételével minden kifogást felhozhat a szerződésben bentmaradó féllel szemben. A szerződésben bentmaradó felet is kizárólag a szerződésből kilépő féllel szemben a szerződésen kívüli jogcímből származó követeléseinek beszámításától zárja el a szerződésátruházás.

A szerződésátruházás eredményeképp az új szerződés tartalmilag megegyezik a szerződésből kilépő és a szerződésben bentmaradó fél szerződésével. Nincs azonban akadálya annak, hogy az új szerződés alanyai (a szerződésbe belépő fél és a szerződésben bentmaradó fél) a szerződés egyes elemeinek módosításában – a szerződésmódosítás szabályaival összhangban – megállapodjanak.

4. A kezesség és a zálogjog olyan biztosíték, amelyet az eredeti kötelezett személyére tekintettel adtak. Ha a kötelezett személye megváltozik, lehetőséget kell teremteni arra, hogy a zálogkötelezett és a kezes a biztosítékot megszüntesse. Annak következtében azonban, hogy a szerződésátruházás nováció, az átruházással automatikusan megszűnnek a szerződést biztosító mellékkötelezettségek, így elsősorban a kezesség és a zálogjog. A Ptk. lehetővé teszi, hogy a kezes hozzájárulásával a kezesség fennmaradjon. Külön szabályozást igényel a zálogjogi rangsor. Amennyiben új jogviszonyról beszélünk, a zálogjogosult hozzájárulása esetén is megszűnik a korábbi ranghely, és egy új zálogjog jön létre. Mivel ez jelentősen kedvezőtlenebbé változtathatja a jogviszonyt, szükséges a zálogjogi szabályok körében kimondani, hogy nováció esetén az eredeti ranghelyen hozhatják létre a felek az új zálogjogot.

5. Mivel a szerződésátruházás egyben a szerződésből fakadó

követelésekkel való rendelkezést is jelenti, szükséges kimondani, hogy a szerződésátruházás megszakítja az elévülést.

2. § [Előzetes hozzájárulás a szerződésátruházáshoz]

(1) A szerződésben bentmaradó fél a szerződésátruházáshoz a hozzájárulását előzetesen is megadhatja.

(2) Előzetes hozzájárulás esetében a szerződésátruházás a szerződésben bentmaradó fél értesítésével válik hatályossá.

(3) A szerződésben bentmaradó fél az előzetes hozzájáruló nyilatkozat megtételekor fenntarthatja a jogot a hozzájárulás értesítést megelőző visszavonására; ellenkező esetben a hozzájárulás nem vonható vissza.

1. A külföldi szabályozási minták azt tükrözik, hogy a gazdaságban igény van aziránt, hogy a szerződésben bentmaradó fél a tényleges szerződésátruházási szerződés megkötését megelőzően kinyilváníthassa, hogy egy esetleges szerződésátruházáshoz hozzájárul. A hozzájárulást megadhatja a szerződésben maradó fél egy meghatározott személy vonatkozásában, meghatározott időre vagy akár minden korlátozás nélkül is. A szerződésben bentmaradó fél jogosult továbbá dönteni, hogy a hozzájárulását véglegesen meg kívánja-e adni, vagy a hozzájárulása visszavonható.

2. Ha a szerződésben bentmaradó fél előzetesen hozzájárulását adja a szerződésátruházáshoz, akkor a főszabály – amely szerint a szerződésátruházás a három fél megállapodásával hatályossá válik – helyett más megoldásra van szükség. A szerződésátruházás ebben az esetben megvalósul a szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél megállapodásával. A jogügyletnek a szerződésben maradó féllel szembeni hatályosulásához szükség van a szerződésben maradó félnek a szerződésátruházás létrejöttéről történő értesítésére.

3. Az előzetes hozzájárulás visszavonhatóan és visszavonhatatlanul is megtehető. A szerződésben maradó fél számára jelentős kockázatot jelent a visszavonhatatlan hozzájárulás, mivel ezáltal elveszti a szerződéses partnere személye feletti kontrollt, és az eredeti szerződő félnél kevésbé fizetőképese személy esetén sem akadályozhatja meg a szerződésátruházást. Erre jelenthet megoldást a visszavonható hozzájárulás. A jogviszonyok kiszámíthatósága iránti igény azonban megkívánja, hogy a szerződésben maradó fél a nyilatkozatának megtételekor tegye egyértelművé, hogy az visszavonható-e és ha igen, milyen körülmények esetén így milyen módon.

3. § [Az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályainak alkalmazása]

A szerződésátruházásra egyebekben a követelések tekintetében az engedményezés, a tartozások tekintetében a tartozásátvállalás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

A szerződésátruházás sui generis jogintézmény. A jogintézmény jellemzőit az 1–2. §-ok tartalmazzák. Szükségtelen lenne ugyanakkor párhuzamos rendszert létrehozni. Az itt nem szabályozott kérdések (pl. a szerződésből kilépő fél szavatossága a szerződésbe belépő féllel szemben) tekintetében elegendő az engedményezés és a tartozásátvállalás szabályaira való visszautalás.

4. § [Szerződésátruházás jogszabály vagy hatósági rendelkezés alapján]

Ha valakinek egy szerződésből származó valamennyi joga és kötelezettsége jogszabály vagy hatóság rendelkezése folytán száll át másra, eltérő rendelkezés hiányában a szerződésátruházás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

A hatályos jogban léteznek olyan jogszabályok, amelyek alapján szerződésátruházásra kerül sor. Ilyen például a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről szóló 1997. évi XXX. törvény 15. § (2) bekezdése, a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról

szóló 1996. évi CXII. törvény 161. § (1) bekezdése, a biztosítóról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény 93. § (1) bekezdése, 2001. évi CXX. törvény 198. § (1) bekezdése, végelszámolás és felszámolás esetén: 186. és 194. §, a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 85/A. §, az uta-

zási és az utazást közvetítő szerződésről szóló 214/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet 9. § (1) bekezdése. Ezekben az esetekben a szerződésátruházás szabályai szubszidiáriusan érvényesülnek.

Gárdos Péter

JEGYZETEK

- 1 Magyar Közlöny különszám, a továbbiakban: Konceptió.
- 2 Konceptió 101. oldal.
- 3 Lászlófi Pál–Leszkoven László: *Gondolatok a szerződés-engedményezés jogi természetéről*. Polgári Jogi Kodifikáció VI. (2004) 4. szám 17–24. oldal, 22. oldal.
- 4 Gárdos Péter: *Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása a nemzetközi gyakorlat tükrében*. Polgári Jogi Kodifikáció V. (2003) 5. szám 3–18. oldal; Gárdos Péter: *Tartozásátvállalás mint nováció*. Polgári Jogi Kodifikáció VII. (2005) 1. szám 3–18. oldal.
- 5 Ptk. 267. § (1) bekezdés.
- 6 A fiduciárius hitelbiztosítékok újraszabályozására munkacsoport jött létre. A munkacsoport tagjai által készített tanulmányok a Polgári Jogi Kodifikáció VI. (2004) 1–2. számában jelentek meg. *Csizmázia Norbert: Tulajdon mint biztosíték* (3–22. oldal); *Lajer Zsolt–Leszkoven László: A bizalmi (fiduciárius) biztosítékokról* (23–33. oldal); *Gárdos István – Gárdos Péter: Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban?* (33–47. oldal). A Gazdaság és Jog című folyóiratban a vételi jog és az engedményezési biztosítéki alkalmazásával kapcsolatban alakult ki vita. *Gárdos István – Gárdos Péter: Az engedményezés és a vételi jog biztosítéki célú alkalmazása*. Gazdaság és Jog XII. (2004) 4. szám 14–19. oldal; *Leszkoven László: A biztosítéki célú vételi jog néhány kérdéséről*. Gazdaság és Jog XII. (2004) 12. szám 16–21. oldal; *Gárdos István – Gárdos Péter: Ismét a fiduciárius biztosítékokról*. Gazdaság és Jog XIII. (2005) 3. szám 13–18. oldal.
- 7 Restatement (Second) of Contracts (1981) § 328, Uniform Commercial Code § 2:210(4).
- 8 A nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelvei. Az új kiadás, amelynek 9. Fejezete szabályozza az engedményezést, a tartozásátvállalást és a szerződésátruházást, megtalálható az Unidroit honlapján a <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf> címen.
- 9 9.3.4.(1) cikkely.
- 10 Az Unidroit Alapelvek alapján nem világos, hogy a másik fél hozzájárulása érvényességi vagy hatályossági feltétel-e. A 9.3.3. cikk pusztán annyit mond, hogy a szerződésátruházáshoz szükséges a másik fél hozzájárulása. A 9.3.4. (2) cikk az értesítés kapcsán hatályosságról beszél (*becomes effective*).
- 11 A Principles of European Contract Law III. része foglalkozik az engedményezéssel, a tartozásátvállalással és a szerződésátruházással. Az Európai Alapelvek III. része megtalálható az interneten a http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/Skabelon/pecl_engelsk.htm címen.
- 12 *Karl Larenz: Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts*. München, 1987, C.H. Beck, 570. oldal (kiemelés az eredetiben).
- 13 *Larenz: i. m.* 474. oldal. Érdemes megjegyezni, hogy engedményezés esetén a BGB a Ptk.-tól eltérően szabályozza az alakító jogokat. A BGB 413. §-a szabályozza az „egyéb jogok átruházását”. Ilyen jognak minősülnek tipikusan az alakító jogok (*Gestaltungsrechte*). A Ptk. azonban nem szabályozza ezt a kérdést, ezért a szerződéshez kapcsolódó alakító jogok – ahogy a jogok általában – nem átruházhatóak.
- 14 *Hk-BGB/Schulze/Schulze*, § 398 Rn 28, 445. oldal.
- 15 Obligations of the Assignee of a Bilateral Contract. *Harvard Law Review*. 42 Harv L Rev 941.
- 16 *Eugen Bucher: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil*. 2. kiadás. Zürich, 1988, Schulthess, 580. oldal.
- 17 *Peter Rummel: Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch*. 2. Band. Wien, 1992, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 979–980. oldal. Lásd többek között BGE 32 II 111, 47 II 420, Enneccerus/Lehmann, § 87/I/2, 340. oldal.
- 18 *Bucher: i. m.* 592. oldal.
- 19 *Hk-BGB/Schulze*, § 398 Rn 27.
- 20 *Bucher: i. m.* 592. oldal.
- 21 Ezzel kapcsolatban a Konceptió megjegyzi, hogy „[v]ilágossá kell tenni, hogy az állományátruházás dogmatikailag nem tartozásátvállalás.” Konceptió 104. oldal.
- 22 Az a)–c) pontok esetén a tranzakcióhoz a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének hozzájárulása szükséges.
- 23 *Eörsi Gyula: Kötelmi jog általános rész*. Budapest, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, 221. és 225. oldal.
- 24 *Gellért György* (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, 1998, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 882. oldal.
- 25 *Gellért György* (szerk.): *i. m.* 886. oldal.
- 26 *Gellért György* (szerk.): *i. m.* 106. oldal.